

SAŃAUDŲ SUSIGRAŽINIMO ĮVERTINIMAS

TURINYS

IŽANGA	3
1. VANDENS PASLAUGOS APIBRĖŽIMAS IR VERTINIMO MASTAS	5
1.1. VANDENS PASLAUGOS IR NAUDOJIMAS	5
1.2. TIEKĖJŲ, NAUDOTOJŲ IR TERŠĖJŲ NUSTATYMAS	9
1.2.1. <i>Viešieji vandens tiekėjai</i>	9
1.2.2. <i>Žemės ūkis</i>	10
1.2.3. <i>Pramonė</i>	11
1.2.4. <i>Žuvininkystė</i>	11
1.2.5. <i>Laivyba</i>	12
1.2.6. <i>Rekreacija</i>	12
2. VANDENS PASLAUGŲ SĄNAUDOS	13
2.1. VISOS VANDENS TIEKIMO PASLAUGŲ SĄNAUDOS.....	13
2.2. VIEŠOJO VANDENS TIEKIMO PASLAUGŲ SĄNAUDOS	14
2.2.1. <i>Investicijos</i>	15
2.2.2. <i>Eksploatacinės išlaidos</i>	16
2.2.3. <i>Administracinės sąnaudos</i>	16
2.3. PRAMONĖS SEKTORIAUS FINANSINĖS SĄNAUDOS	17
2.4. AKVAKULTŪROS FINANSINĖS SĄNAUDOS.....	17
2.5. ŽEMĖS ŪKIO FINANSINĖS SĄNAUDOS.....	18
2.6. KITOS SĄNAUDOS.....	18
3. APLINKOS APSAUGOS IR GAMTOS IŠTEKLIŲ SĄNAUDOS	19
3.1. APLINKOS APSAUGOS IR IŠTEKLIŲ SĄNAUDŲ NAUDOJIMAS ĮGYVENDINANT BVPD 19	
3.2. APLINKOS APSAUGOS IR IŠTEKLIŲ SĄNAUDOS LIETUVOJE.....	20
4. PAJAMOS IR SĄNAUDŲ SUSIGRĄŽINIMO LYGIS BEI MECHANIZMAS	22
4.1. KAINOS VIEŠAJAME VANDENS TIEKIMO SEKTORIUJE	22
4.2. TARIFŲ TEISINGUMO KLAUSIMAI.....	25
4.3. SĄNAUDŲ SUSIGRĄŽINIMO LYGIO SKAIČIAVIMO PRIELAIDOS IR METODAI.....	26
4.3.1. <i>Viešasis sektorius</i>	26
4.3.2. <i>Pramonė</i>	27
4.3.3. <i>Žemės ūkis</i>	28
4.4. SĄNAUDŲ SUSIGRĄŽINIMO LYGIS LIELUPĖS UBR.....	28
4.4.1. <i>Viešasis sektorius</i>	28
4.4.2. <i>Žemės ūkis</i>	29
4.5. SĄNAUDŲ SUSIGRĄŽINIMO LYGIS VENTOS UBR	29
4.5.1. <i>Viešasis sektorius</i>	29
4.5.2. <i>Žemės ūkis</i>	29
4.6. SĄNAUDŲ SUSIGRĄŽINIMO LYGIS DAUGUVOS UBR.....	30
4.6.1. <i>Viešasis sektorius</i>	30
4.6.2. <i>Žemės ūkis</i>	30
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	31

IŽANGA

Bendrosios vandens politikos direktyvos (BVPD) 9-ojo straipsnio reikalavimas įgyvendinti visiško sąnaudų susigrąžinimo principą, įtraukiant į šias sąnaudas ir aplinkos apsaugos bei išteklių sąnaudas, ir teršėjas moka principą, yra vienas iš esminių ES BVPD koncepcijų ir unikalus reikalavimas per visą Europos Sąjungos politikos istoriją. Į aplinkos apsaugos ir išteklių sąnaudas, susijusias su žala ar neigiamu poveikiu vandens aplinkai, turi būti atsižvelgta, ypač taikant „teršėjas moka“ principą.

Minėto 9-ojo straipsnio formuluotėje atsispindi dviejų skirtingų konceptualių idėjų, kurias direktyvos rengimo metu atstovavo Europos Parlamentas ir Taryba, ir kurios susijusios su tuo, kaip internalizuoti (t.y. įtraukti į bendrą teršėjo sąnaudų vandens sektoriuje sistemą) gamtos išteklių ir aplinkos apsaugos sąnaudas. 9-asis straipsnis dabar suponuoja dviejų žingsnių procesą kaip pasiekti sąnaudų susigrąžinimą, vienodai suprantamą visose šalyse. Pirma, norint, kad būtų pasiektas visiškas ir, be to, palyginamas tarp Europos šalių sąnaudų susigrąžinimas, reikia finansinių sąnaudų skaičiavimo bendrų standartų ir antra, bendros metodologijos, kaip įvertinti gamtos išteklių ir aplinkos apsaugos sąnaudas.

Kadangi dar nėra formaliai suderintų bendrų metodologijų, pateikiame sąnaudų susigrąžinimo principo taikymo analizę Lietuvoje pagal Gaires¹¹, priimtas EK specialios grupės 2003 metais, ir pagal vėlesnę patirtį, kurią ES šalys narės įgijo įgyvendindamos šią BVPD nuostatą savo šalyse ir per Vandens Direktorius pasidalino pastarųjų susitikimuose.

Sąnaudų susigrąžinimas taip pat atitinka ir Naudotojas moka (angl. User pays) principą, pagal kurį tie, kurie naudojami paslaugomis, turi padengti jų pateikimo sąnaudas.

Sąnaudų susigrąžinimas iki šiol vis dar yra viena iš pagrindinių kliūčių norint pasiekti darnaus vandens išteklių naudojimo daugelyje šalių, nors tarptautiniu mastu ir pripažįstama, kad vanduo yra ekonominė prekė. Sąnaudų susigrąžinimas paprastai dar susijęs su daugeliu problemų, pagrindinės iš kurių tokios:

- Sąnaudų susigrąžinimą sąlygoja daugelis faktorių;
- Gauti patikimus duomenis apie vandens tiekimą ir nuotekų surinkimą bei valymą nėra taip paprasta;
- Sutikimo mokėti studijos, kurios būtų reikalingos tinkamų tarifų nustatymui, nėra plačiai paplitusios;
- Tarifai paprastai nepadengia visų sąnaudų;
- Prasta įstatymų bazė ir /arba jų įgyvendinimo užtikrinimas;
- Politinis kišimasis.

Visi minėti aspektai skirtingu mastu tinka ir Lietuvai. Apie juos kalbama žemiau. Reikia tik pabrėžti, kad šiuo metu Lietuvoje vykstančios vandens sektoriaus reformos teisinis pagrindas suteikia prielaidas visiško sąnaudų susigrąžinimo mechanizmui. Praktinis šio principo įgyvendinimas dar turi būti gerokai tobulinamas įvairiuose (ne tik vandens tiekimo paslaugų) Lietuvos ūkio sektoriuose.

Vertinant dabartinį sąnaudų susigrąžinimo lygį, laikomasi tokių pagrindinių žingsnių:

¹¹ Guidance document n.o 1. Economics and the environment. The implementation challenge of the Water Framework Directive. Produced by Working Group 2.6 – WATECO, 2003.

- Nustatyti vandens paslaugas,
- Nustatyti vandens tiekėjus, naudotojus ir teršėjus,
- Įvertinti finansinį sąnaudų susigrąžinimo lygį,
- Nustatyti aplinkos ir išteklių sąnaudas,
- Iš(si)aiškinti sąnaudų susigrąžinimo mechanizmą,
- Įvertinti sąnaudų susigrąžinimo lygį,
- Nustatyti sąnaudų pasiskirstymą tarp naudotojų ir teršėjų.

Skaičiuojant sąnaudų susigrąžinimo lygį, siūloma atlikti tokius veiksmus:

1. Gauti tiesiogines vandens paslaugų sąnaudas,
2. Gauti vandens paslaugų teikėjo pajamas,
3. Palyginti pajamas ir sąnaudas,
4. Gauti vandens paslaugų aplinkos ir išteklių sąnaudas,
5. Nurodyti teršėją, aplinkos sąnaudų “sukėlėją”,
6. Palyginti sąnaudas, pajamas ir įvairių teršėjų “indėlių”,
7. Nustatyti vandens paslaugų ir investicijų poreikį ir pasiūlą,
8. Susieti namų ūkių, pramonės ir žemės ūkio naudojamąsi vandens paslaugomis su jų indėliu į sąnaudų susigrąžinimą.

Sąnaudų susigrąžinimo vertinimas turėtų atsakyti į klausimus:

- Kiek vandens paslaugos kainuoja?
- Kas moka už jas?
- Koks yra dabartinis sąnaudų susigrąžinimo lygis?
- Pasiūlyti sąnaudų susigrąžinimo mechanizmus.

1. VANDENS PASLAUGOS APIBRĖŽIMAS IR VERTINIMO MASTAS

Lietuvoje pagrindiniai vandens paslaugų teikėjai yra viešieji vandens tiekėjai ir pramonė. Pagrindiniai vandens išteklių naudotojai ir teršėjai yra:

- Namų ūkiai ir pramonė (sutelktoji tarša),
- Žemės ūkis (pasklidoji tarša),
- Žuvininkystė,
- Energetika,
- Rekreacija ir pramogos.

1.1. VANDENS PASLAUGOS IR NAUDOJIMAS

Pagal BVP direktyvą sąnaudų susigrąžinimo įvertinimas turi būti atliktas *vandens paslaugoms*.

Vandens paslaugos apibrėžtos BVPD 2 straipsnyje kaip: visos paslaugos, kuriomis namų ūkiams, valstybinėms institucijoms ar bet kokiai kitai ekonominei veiklai: (a) išgaunamas, laikomas, valomas ar paskirstomas paviršinis ar požeminis vanduo; (b) surenkamos ir valomos nuotekos, kurios vėliau išleidžiamos į paviršinius telkinius.

Vandens paslaugos yra tarpininkės tarp gamtinės aplinkos ir faktiško vandens naudojimo. ES šalyse vis dar iki šiol vyksta diskusijos ką konkrečiai priskirti vandens paslaugoms ir kaip susieti tai su vandens naudojimu. Vandens naudojimas paprastai suprantamas kaip vandens paslaugos kartu su kita (žmogaus) veikla, kuri turi poveikį vandens ištekliams. Tai gali būti laivyba, hidroenergetika, žuvininkystė, sportas ar laisvalaikis prie vandens, drėkinimas, melioracija, vandens tiekimas, nuotekų išleidimas.

Viešasis vandens tiekimas ir nuotekų valymas yra vienintelės vandens naudojimo kategorijos, kurios visiškai aiškiai patenka į vandens paslaugų grupę. Tačiau, ES šalių Vandens direktorių nuomone (informacija gauta iš Aplinkos apsaugos agentūros), reikėtų detaliau panagrinėti ir kitas vandens naudojimo kategorijas, pavyzdžiui, savarankiškus vandens tiekėjus ir kitas ūkio šakas, apimančias naudingųjų iškasenų gavybą, žemės ūkį ar laivybą.

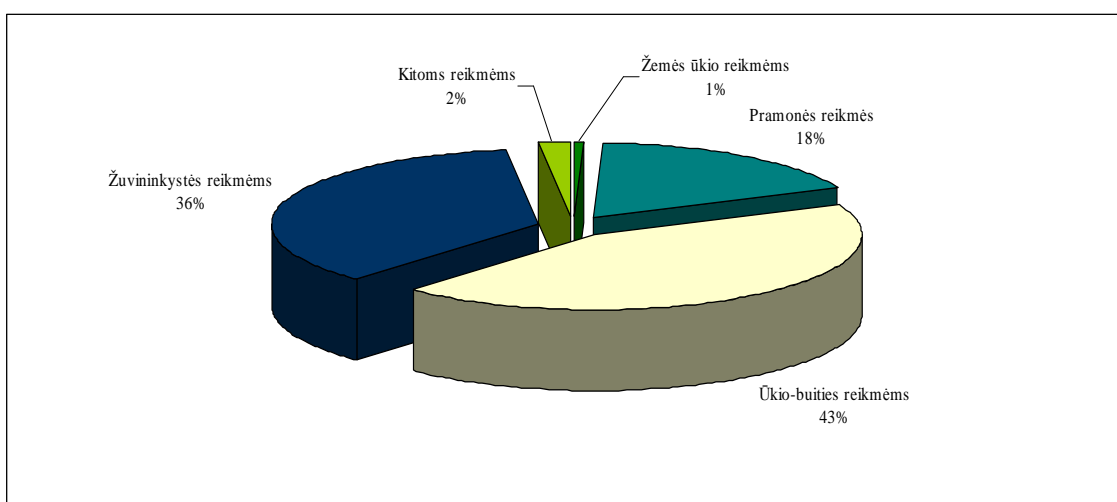
1.1 lentelėje pabandyta susieti vandens paslaugas su vandens naudojimu.

1.1 lentelė. Vandens naudojimas ir vandens paslaugos

Vandens naudojimas	Vandens paslauga
Hidroenergetika	Paviršinio vandens patvenkimas ir laikymas
Drėkinimas	Paviršinio ar požeminio vandens išgavimas, laikymas ir paskirstymas
Vandens išgavimas	Geriamo ar pramoninio vandens tiekimas
Sutelktoji tarša iš namų ūkių ir pramonės	Nuotekų surinkimas ir valymas, toliau išleidžiant nuotekas į paviršinį vandenį
Pasklidoji tarša iš žemės ūkio	Paviršinio ar požeminio vandens valymas ir paskirstymas
Laivyba	Krantų sutvirtinimas ir vagos gilinimas
Žuvininkystė	Paviršinio vandens patvenkimas ir laikymas
Pramogos ir poilsis prie vandens telkinių	Gali būti paviršinio vandens patvenkimas ir laikymas, nuotekų surinkimas ir valymas ir pan.

Šaltinis: ekspertas

Didžioji dalis Lietuvoje išgaunamo vandens yra paviršinis ir tik apie 3% - požeminis (Aplinkos ministerijos metinė ataskaita „Aplinka“). Paimamo paviršinio vandens kiekis labiausiai priklauso nuo jo poreikio energetikos sektoriuje, kur jis naudojamas aušinimui ar turbinoms sukti. Lietuvoje daugiausia jo iki 2010 metų suvartojo Ignalinos AE, Kruonio HAE ir Lietuvos elektrinė. Iš viso jos 2008 m. sunaudavo apie 4445 mln. m³ vandens – apie 95 proc. bendro kiekio. Pramonės poreikiams sunaudoto paviršinio vandens kiekis pastaraisiais metais šiek tiek auga. 2008 m. pramonė sunaudavo 46 mln. m³ arba 1% viso išgauto paviršinio vandens (2005 m. – 30 mln. m³). Žuvininkystės sektorius sunaudoja maždaug tiek pat vandens – 2008 metais 75 mln. m³ arba maždaug 1,65% viso išgauto paviršinio vandens; 2005 metais sunaudavo 73,3 mln. m³. Žemės ūkis 2008 metais sunaudavo apie 0,04% viso išgauto vandens. Atmetus vandens sunaudojimą energetikos tikslams, atskirų sektorių sunaudojamas vandens kiekis Lietuvoje pasiskirsto maždaug taip, kaip parodyta 1.1 pav.

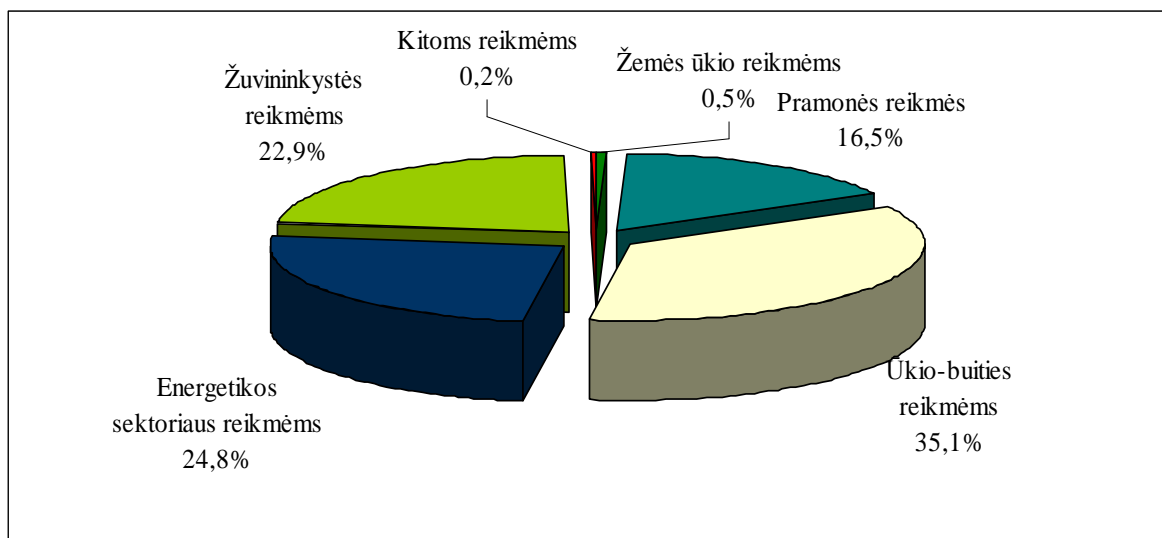

1.1 pav. Vandens sunaudojimo proporcijos Lietuvoje 2008 metais, neįskaitant energetikos.

Šaltinis: Statistikos departamentas

Panašiai atrodo ir vandens sunaudojimo pasiskirstymas Ventos bei Lielupės UBR-uose (1.2 ir 1.3 pav.). Dauguvos UBR, atmetus Ignalinos elektrinėje sunaudoto 2008 metais kiekį, daugiausia vandens reikia žuvininkystės reikmėms tenkinti (1.4 pav.).

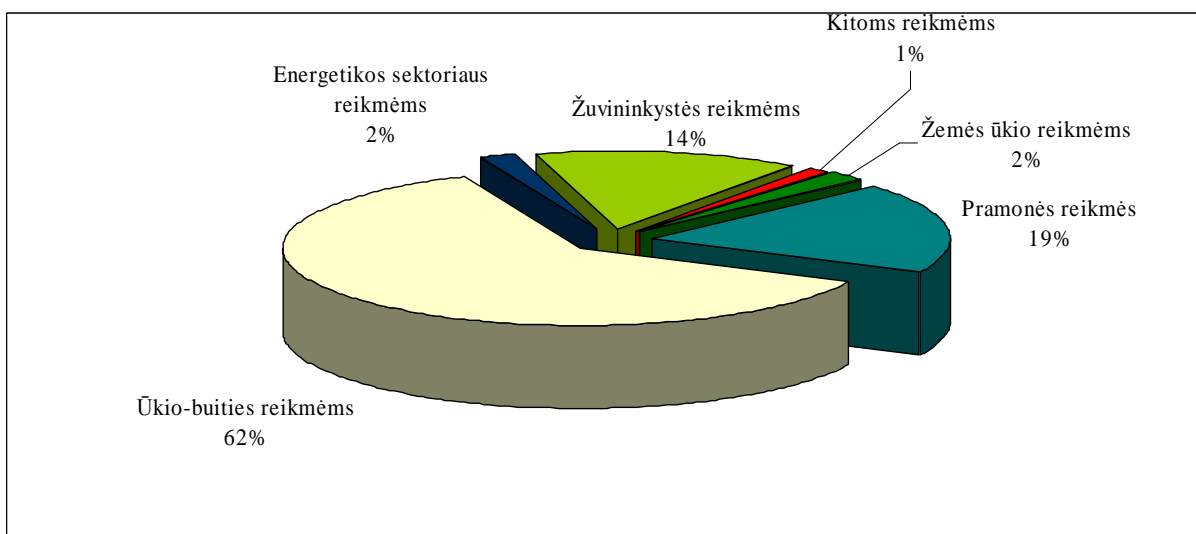
2009 metais Ventos UBR sunaudota 11304 tūkst. m³ arba 0,2 proc. viso Lietuvoje sunaudojamo vandens. Atmetus energetikos sektoriaus sunaudotą vandenį, Ventos UBR sunaudojamo vandens dalis pakyla iki 4,2 proc. viso sunaudoto vandens.

1.2 pav. Sunaudota vandens 2009 m. Ventos UBR

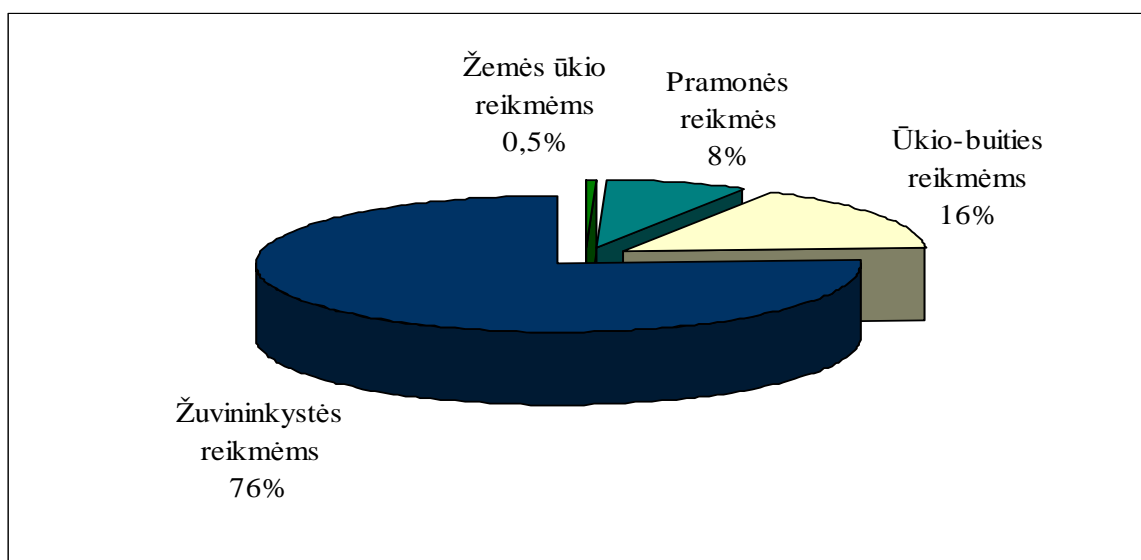
Šaltinis: Statistikos departamentas. Paskirstyta baseinams pagal gyventojų pasiskirstymą

2009 metais Lielupės UBR iš viso sunaudota 10658 tūkst. m³ vandens, t.y. 0,2 proc. viso Lietuvoje sunaudojamo vandens kiekio. Atmetus Lietuvos energetikos sektoriaus sunaudotą vandenį, Lielupės UBR sunaudojamo vandens dalis pakyla iki 5,1 proc.

1.3 pav. Sunaudota vandens 2009 m. Lielupės UBR

Šaltinis: Statistikos departamentas. Paskirstyta baseinams pagal gyventojų pasiskirstymą

1.4 pav. Sunaudota vandens Dauguvos UBR (neįskaitant energetikos), 2009 m.

Šaltinis: Statistikos departamentas. Paskirstyta baseinams pagal gyventojų pasiskirstymą.

Vienintelis geriamo vandens šaltinis Lietuvoje yra požeminis vanduo.

Iš bendro nuotekų, išleidžiamų į paviršinius vandenį, kiekio didžiausia dalis tenka, kaip ir vandens išgavimo atveju, nuotekoms iš energetikos objektų. Šios nuotekos yra švarios ir jų valyti nereikia. Dėl intensyvios naujų miestų nuotekų valymo įrenginių statybos ar senų rekonstrukcijos nevalytų ar nepakankamai išvalytų nuotekų kiekiai per pastaruosius metus labai sumažėjo. 2008-aisiais iš viso Lielupės, Ventos ir Dauguvos UBR namų ūkiuose ir pramonėje susidarancio valytinų nuotekų kiekio 33% buvo išvalomi iki reikiamų normų, 67% buvo išvalyti nepakankamai ir 0,02% nevaloma visai (vėlesnių duomenų kol kas nėra).

Labai svarbi dar viena vandens išteklių naudojimo rūšis Lietuvoje – paviršinių nuotekų išleidimas į paviršinius vandenį. Maždaug 89,4% paviršinių nuotekų 2008 metais Lietuvoje buvo išleisti visai be valymo, 1,1% - nepakankamai išvalyti ir apie 9,4% buvo išvalyti iki reikiamo lygio. Per 8 pastaruosius metus valomų paviršinių nuotekų dalis padidėjo tik apie 3 proc., iš jų išvalytų iki nustatytų normų – apie 2 proc. Be to, galima daryti prielaidą, kad augant automobilių srautui, intensyvėjant statyboms, vykdamas kelių priežiūrą, paviršinių nuotekų užterštumas didėja.

BVP direktyvoje pažymėta, kad sąnaudų susigrąžinimo ir skatinančių kainų nustatymo principas turi būti įgyvendinamas upių baseinų rajono mastu kiekvienai vandens paslaugų kategorijai. Tarptautiniams upių baseinams sąnaudų susigrąžinimo įvertinimas turėtų būti atliktas kiekvienai nacionalinei baseinų rajono daliai.

Sąnaudų susigrąžinimo ataskaitų rengimas upių baseinų rajonui reiškia duomenų agregavimą ir segmentavimą iš kitų lygių. Finansiniai sąnaudų ir pajamų rodikliai Lietuvoje paprastai renkami vandens paslaugos teikimo areale, kuris nebūtinai sutampa su upės baseinu. Tai sukelia problemų, kadangi nėra aiškaus ryšio tarp vandens paslaugos ir upių baseinų rajono. Sąnaudų susigrąžinimo vertinimą atlikome naudodami tam tikras prielaidas apie atskirų savivaldybių žemės ir gyventojų pasiskirstymą ir apie vandens tiekimo įmonių atskiruose UBR skaičių (ten, kur Ventos, Lielupės ir Dauguvos UBR savivaldybės persidengia tarpusavyje ar su Nemuno UBR savivaldybėmis), nors reikia pripažinti, kad toks administracinių duomenų agregavimas ar segmentavimas sąlygoja tam tikras paklaidas.

1.2. TIEKĖJŲ, NAUDOTOJŲ IR TERŠĖJŲ NUSTATYMAS

Vandens tiekimo paslaugas daugiausia teikia viešosios institucijos. Lietuvoje už vandens tiekimą ir paskirstymą bei už nuotekų surinkimą ir valymą jų teritorijose yra atsakingos savivaldybės.

Patikimų duomenų apie smulkius savarankiškus vandens tiekėjus, tokius, kaip žemės ūkio bendrovės ar privatūs vandens tiekimo ir nuotekų valymo vienetai (septiniai tankai ar pan.), nėra. Nėra pakankamai informacijos apie tokių paslaugų teikėjų skaičių, vietas, kiekius ir t.t. Nepaisant to, toliau pateiksime pagrindinių pagal sąnaudų susigrąžinimo principą nagrinėtinų sektorių apibūdinimus. Tai:

- Viešieji vandens tiekėjai;
- Žemės ūkis;
- Pramonė;

Žuvininkystė, laivyba ir rekreacija nelaikomos vandens paslaugomis, todėl jų sąnaudų susigrąžinimo lygis nenagrinėjamas. Šiuo atveju nagrinėtinai tik jų, kaip vandens naudotojų, indėlis į sąnaudų susigrąžinimą, o tai susiję su gamtos išteklių ir aplinkos teršimo mokesčiais ir pastarųjų įtraukimas į visas vandens paslaugų sąnaudas.

1.2.1. Viešieji vandens tiekėjai

Pagrindinius geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo valstybinio valdymo ir reguliavimo pagrindus nustatė 2006 m. liepos mėn. Seimo priimtas Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymas, įsigaliojęs nuo 2007 m. sausio 1 d. Vienas iš pagrindinių vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo valstybinio valdymo ir reguliavimo tikslų – sukurti kainų reguliavimo sistemą, kuri užtikrintų optimalias kainas abonentams (vartotojams), vandens tiekėjų sąnaudų, reikalingų viešajam vandens tiekimui tinkamai vykdyti, susigrąžinimą bei principo „teršėjas moka“ įgyvendinimą. Beveik visos įstatyme numatytos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo reguliavimo priemonės įgyvendinamos per viešuosius vandens tiekėjus.

Savivaldybių duomenimis, šiuo metu Lietuvoje vandens tiekimo paslaugų prieinamumas yra apie 73 proc., o nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumas - 63 proc.

Pagrindinės Lietuvos vandens tiekimo įmonės, paprastai priklausančios savivaldybėms, ir kurių statistiniai duomenys paprastai nagrinėjami (tokių yra 47-57), išgauna geriamąjį vandenį ir jį ruošia 345 geriamojo vandens ruošimo įrenginiuose ir tiekia per 1230 vandens tiekimo sistemų, kuriose yra daugiau kaip 280 tūkst. įvadų. Nuotekos valomos 478 valyklose (iš jų 322 biologinio valymo), jos transportuojamos daugiau kaip 6500 km nuotakynų, iš kurių daugiau kaip 940 km yra slėginių linijų.

Apskritai, kaip pateikta Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2008-ųjų metų ataskaitoje, Lietuvoje 2008 metais buvo 342 geriamojo vandens tiekėjai. Tačiau šis skaičius nėra visiškai aiškus, nes savivaldybės Aplinkos ministerijai yra pateikę bent 30% mažesnius skaičius. Tai dar kartą įrodo, kad, pirma, vieno viešojo vandens tiekėjo vienoje savivaldybėje principas nėra įgyvendinamas, antra, savivaldybių žinios apie jų teritorijoje esančius vandens tiekėjus nėra pakankamos. Kaip rašoma VKEKK metinėje ataskaitoje, labiausiai fragmentuotas ir smulkus vandentvarkos ūkis yra Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių ir Vilniaus apskrityse.

Lielupės, Ventos ir Dauguvos UBR priklauso 15 stambesnių vandens tiekimo įmonių iš 56 tokių įmonių iš viso, kurių duomenis naudojame sąnaudų susigrąžinimo vertinimui viešajame vandens tiekimo sektoriuje.

Viešojo vandens tiekimo sektorius yra svarbiausias sąnaudų susigrąžinimo vertinimui.

1.2.2. Žemės ūkis

Žemės ūkio sektorius vandens išteklius naudoja (veikia) tiesiogiai – suvartodamas vandenį - ir netiesiogiai – užteršdamas vandens išteklius. Kaip jau parodyta anksčiau, žemės ūkyje apskritai sunaudojama ne daugiau nei 1% viso sunaudoto vandens Lietuvoje. Lielupės UBR, kuriame žemės ūkio reikmėms sunaudojama daugiausia vandens palyginti su kitais šiaurės Lietuvos UBR, šis sunaudojimas sudaro apie 300 tūkst. m³ vandens, o tai yra 2 proc. viso UBR sunaudojamo vandens.

Žemės ūkis, pirmiausia, yra toks pat viešojo vandens tiekimo sistemos naudotojas, ir per mokamą kainą viešajam vandens tiekėjui gražina savo, kaip vandens naudotojo, dalį sąnaudų.

Tačiau žemės ūkis yra pasklidusios taršos „gamintojas“ ir hidromorfologinius pakeitimus sąlygojęs sektorius, o pastarosios taršos ir pakeitimų sąnaudos į vandens ar kokią kitą kainą nėra įtrauktos. Trečia, žemės ūkio subsidijavimas taip pat mažina sąnaudų susigrąžinimo principo galimybes šiame sektoriuje. Ir ketvirta, viena iš pagrindinių galimų ir daugelyje pietų Europos šalių problemų keliančių vandens naudojimo žemės ūkyje sričių – drėkinimas – nėra paplitęs Lietuvoje. Eurostat duomenimis, 2007 Lietuvoje buvo drėkinama 1340 ha, o 2005 m. – 4420 ha žemės². Drėkinami žemės plotai, nurodyti melioracijos kadastrė, pavyzdžiui, Lielupės UBR sudaro apie 1500 ha. Iš jų ne visi yra tinkami naudoti. Prasta drėkinimo sistemų techninė būklė ir ekonominės sąlygos leidžia teigti, kad per artimiausius 5-10 metų ryškus paviršinio vandens paėmimo žemės ūkio reikmėms nebus. Vadinasi, drėkinimas nesukelia kokio nors reikšmingo poveikio vandens ištekliams. Todėl svarbus tampa tik antrasis ir trečiasis čia paminėtas žemės ūkio, kaip pasklidusios taršos „gamintojo“ ir kaip įvairių subsidijų gavėjo, bruožas.

Pasklidoji tarša bei hidromorfologiniai pakeitimai (sausinamosios melioracijos tikslais) yra netiesioginis vandens išteklių naudojimas žemės ūkio reikmėms. Didžiąją žemės ūkyje susidarantią pasklidusios taršos apkrovą dalį sudaro su gyvulių mėšlu bei mineralinėmis trąšomis į dirvožemį patenkanti apkrova.

Sąnaudų susigrąžinimas vertinamas vandens paslaugoms. Bendrojoje vandens politikos direktyvoje vandens paslaugos apibrėžiamos siaurąja prasme – kaip vandens tiekimo ir nuotekų surinkimo bei valymo paslaugos. Žemės ūkio sektorius tokiomis paslaugomis kaip nors specifiškai visuose UBR nesinaudoja. Šiuo atveju jis yra toks pat vandens paslaugos pirkėjas kaip ir namų ūkiai ar pramonė. Kaip minėta, Lietuvoje žemės ūkis taip pat nesinaudoja tokia galima vandens paslauga, kaip drėkinimas. Pastaraisiais metais drėkinamų plotų nedeklaruojama.

1.2. lentelė. Vandens sunaudojimas žemės ūkio reikmėms Lielupės, Ventos ir Dauguvos UBR, tūkst. m³, 2009 m.

Ventos UBR			Lielupės UBR			Dauguvos UBR	Lietuvoje
Šventosios baseinas	Bartuvos baseinas	Ventos baseinas	Nemunėlio pabaseinis	Mūšos pabaseinis	Lielupės mažųjų intakų pabaseinis	Dauguvos baseinas	
4,5	1,2	46,0	8,5	101,8	135,7	48,0	1381,3
52			250			48	

Šaltinis: Statistikos departamentas

² <http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=tag00095&lang=en>

Lielupės UBR žemės ūkio reikmėms sunaudojama apie 250 tūkst. m³ vandens, kas sudaro 2 proc. viso UBR sunaudojamo vandens. Vienam žemės ūkio paskirties žemės hektarui Lielupės UBR sunaudojama 0,5 m³/ha ir tai yra artima Lietuvos vidurkiui (0,54 m³/ha). Intensyviausiai vanduo naudojamas Lielupės mažųjų intakų pabaseinyje (1,2 m³/ha žemės ūkio paskirties žemės). Mūšos pabaseinyje šis rodiklis yra 0,4 m³, o Nemunėlio – vos 0,1 m³/ha žemės ūkio naudmenų.

Ventos UBR žemės ūkio reikmėms 2009 metais sunaudota apie 50 tūkst. m³ vandens, kas sudaro 1,2 proc. viso UBR sunaudojamo vandens (kartu su energetika). Nors reikėtų paminėti, kad 2008 metais šis žemės ūkio sunaudojamo vandens skaičius prilygo 150 tūkst. m³.

Dauguvos UBR žemės ūkio reikmėms sunaudojama maždaug 48 tūkst. m³; tai nesudaro nė 0,01 proc. viso sunaudojamo vandens kiekio UBR, o atmetus energetikos sektorių, žemės ūkio reikmėms sunaudojama vandens kiekio dalis siekia 0,5 proc.. Vienam žemės ūkio paskirties hektarui tenka beveik 1 kubinis metras vandens, ir tai yra daugiau nei Lietuvos vidurkis (0,54 m³/ha).

Žemės ūkis, be tiesioginės žemės ūkio produkcijos naudos, suteikia tokias visuomenines paslaugas kaip kraštovaizdžio ir / ar kultūrinių vertybių bei aplinkos išsaugojimas. Tuo pačiu jis ir didžiausias kitos visuomeninės prekės - paviršinių vandenų - teršėjas Lietuvoje. Taigi vertinant ne tik paslaugas siaurąja prasme, o nagrinėjant visus vandens naudotojus ir jų daromą naudą ar žalą, žemės ūkio, kaip didžiausio paviršinių vandenų teršėjo, poveikis bei šiose sektoriaus indėlis į sąnaudų susigrąžinimą turi būti nagrinėjami.

1.2.3. Pramonė

Pramonės sektoriaus įmonės Lielupės UBR sunaudoja apie 20 proc. viso tame UBR sunaudojamo vandens. Beveik pusę šio vandens sunaudoja Rokiškio rajone esančios įmonės.

Pramonės sektoriaus įmonės Ventos UBR sunaudoja apie 30 proc. viso tame UBR sunaudojamo vandens. Daugiau kaip pusę šio vandens sunaudoja Mažeikių rajone esančios įmonės.

Pramonės sektoriaus įmonės Dauguvos UBR sunaudoja apie 8 proc. viso tame UBR sunaudojamo vandens. Jei žuvininkystę priskirsime pramonės sektoriui, tada pramonės sunaudojamo vandens kiekis išaugtų labai stipriai ir sudarytų didžiąją viso UBR sunaudojamo vandens dalį, nes žuvininkystės reikmėms skiriama 73 proc. viso Dauguvos baseine sunaudojamo vandens.

Didesnė dalis vandens pramonės įmonėms tiekama iš centralizuotų vandens tiekimo sistemų, kurių sąnaudų susigrąžinimo principas nagrinėjamas atskirai.

Sąnaudų susigrąžinimas pramonės sektoriuje neturėtų kelti didesnių problemų, jei šios šakos mokami gamtos išteklių naudojimo ir aplinkos teršimo mokesčiai atspindėtų realias aplinkosaugos „išorines“ sąnaudas. Pastarųjų vaidmuo ir ryšys su aplinkos apsaugos mokesčiais nagrinėjamas atskirame skyrelyje.

Tai, kas galėtų turėti įtakos finansinių sąnaudų susigrąžinimo principo įgyvendinimui pramonės sektoriuje, susiję su subsidijų naudojimu. Pastarosios apibūdinamos atskirame skyrelyje.

1.2.4. Žuvininkystė

Žuvininkystės reikmėms Lielupės, Ventos ir Dauguvos UBR naudojama atitinkamai 15, 20 ir 76 proc. viso šiuose UBR naudojamo vandens. Paprastai žuvininkystei naudojami specialūs tvenkiniai, kurie nelaikomi vandens telkiniais, turinčiais pasiekti gerą vandens būklę, o vadinami pramonės objektais. Šios rūšies žuvininkystės reikmėms paimama apie 70 mln. m³ vandens per metus.

Lietuvoje paplitusi tvenkininė žuvininkystė, kai daugiausia auginami karpiai. 2009-aisiais maždaug 18 įmonių pagamino apie 2500 tonų karpių, o tai sudaro apie 96 % visų išaugintų žuvų. Kartu su karpiais, kaip polikultūra, auginamos lydekos, lynai, karosai, peledės, šamai ir augalėdės žuvis - amūrai.

Lielupės UBR (Rokiškio rajone, UAB „Auksinis karpis“) yra viena pramoninės žuvų auginimo tvenkiniuose įmonė, kuri užima 786 ha plotą bei sunaudoja apie 1400 tūkst. m³ vandens per metus. Ventos UBR yra dvi pramoninės žuvų auginimo tvenkiniuose įmonės (UAB „Šilo Pavėžupis“ ir UAB „Žemaitijos žuvis“), o Dauguvos UBR - viena pramoninės žuvų auginimo tvenkiniuose įmonė („Birvėtos tvenkiniai“), kurios tvenkinių plotas yra 793,6 ha.

Apskritai, Akvakultūros įmonių asociacijos duomenimis, daugiau nei 1600 tvenkinių, užimančių 10 tūkst. ha, išauginama daugiau nei 3500 tonų prekinių žuvų ir apie 1500 tonų žuvų jauniklių (įžuvinimo medžiagos).

Kadangi šis sektorius yra privatus ir su vandens paėmimu ir jo naudojimu susijusios finansinės sąnaudos nėra aktualios, svarbus tampa tik vienas visų sąnaudų elementas – gamtos išteklių naudojimo sąnaudos, į pastarąją sąvoką įdedant ir galimo aplinkos teršimo sąnaudas.

1.2.5. Laivyba

Kaip jau minėta, visiško sąnaudų susigrąžinimo principo taikymas reiškia, kad kiekvienas vandens naudotojas ir teršėjas patiria sąnaudas, tiesiogiai susijusias su šiuo naudotojų vandens sunaudojimu arba tiesiogiai, arba užteršiant vandens išteklius. Tokia vandens išteklių naudojimo koncepcija nėra paprastai pritaikoma vandens naudojimui laivybos tikslams.

Be to, daugelio didžiųjų Europos upių konvencijose (pavyzdžiui, Reino ar Dunojaus) nustatoma teisė nemokamai plaukioti šiose upėse visų šalių laivams.

Todėl kol kas laivyba nelaikoma tuo sektoriumi, kuris būtų susijęs su BVPD 9-ojo straipsnio įgyvendinimu, t.y. laivyba nelaikoma vandens paslauga.

1.2.6. Rekreacija

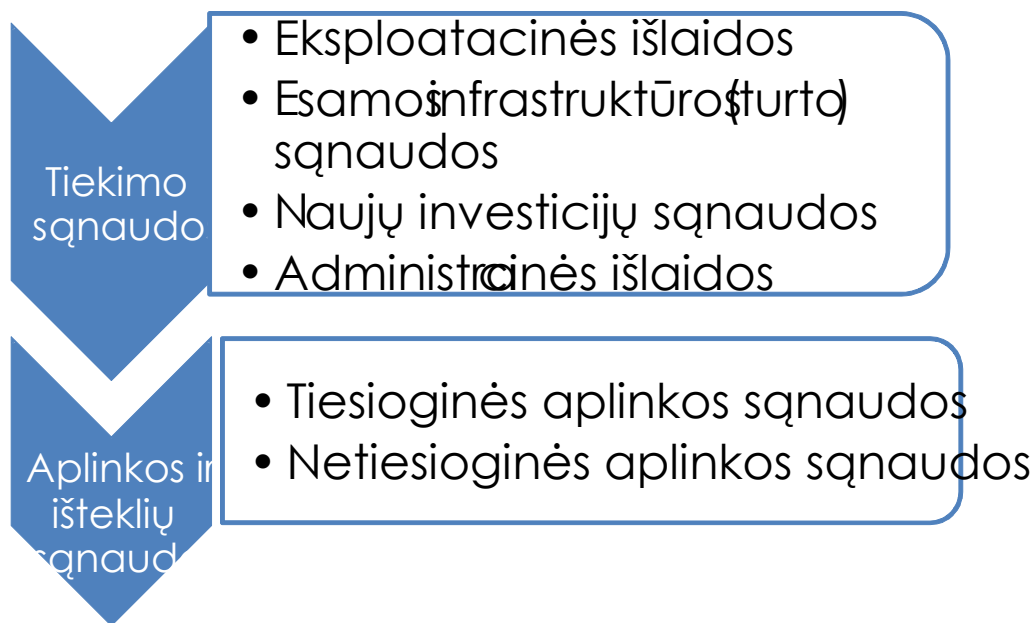
Rekreacija taip pat kol kas nelaikoma vandens paslauga, todėl jai BVPD 9-ojo straipsnio įgyvendinimo nuostatos netaikomos.

Rekreacijos sektoriaus su vandens paėmimu ir jo naudojimu susijusios finansinės sąnaudos nėra aktualios, todėl ir šiuo atveju svarbus tampa tik vienas visų sąnaudų elementas – gamtos išteklių naudojimo sąnaudos, į pastarąją sąvoką įdedant ir galimo aplinkos teršimo sąnaudas.

2. VANDENS PASLAUGŲ SĄNAUDOS

2.1. VISOS VANDENS TIEKIMO PASLAUGŲ SĄNAUDOS

Tam, kad būtų įgyvendintas sąnaudų susigrąžinimo principas, pirmiausia reikia žinoti, kokios sąnaudos turi būti susigrąžintos. 2.1 paveiksle pavaizduotos į sąnaudų susigrąžinimo mechanizmą įtrauktinos vandens tiekimo sąnaudų kategorijos, apimančios tiek finansines, tiek vadinamąsias išorines aplinkos apsaugos sąnaudas.

2.1 pav. Vandens tiekimo sąnaudos, įtrauktinos į sąnaudų susigrąžinimo mechanizmą.

Paprastai vandens paslaugos susijusios su trimis sąnaudų grupėmis: investicinėmis, eksploatacinėmis ir administracinėmis sąnaudomis.

- Investicinės sąnaudos:
 - Naujos investicijos
 - Amortizacija
 - Alternatyvios sąnaudos
- Eksploatacinės išlaidos
- Administracinės išlaidos ir
- Mokesčiai bei subsidijos

2.1. lentelėje kaip pavyzdžiai pateiktos pagrindinės sąnaudų grupės, į kurias apskritai turėtų būti atsižvelgiama vandens tiekimo, nuotekų surinkimo, jų valymo, drėkinimo ir sausinimo paslaugų sąnaudų susigrąžinimo vertinimo procese.

2.1 lentelė. Vandens paslaugų sąnaudos

	Tiesioginės sąnaudos	Alternatyvios sąnaudos	Aplinkos ir išteklių sąnaudos
Geriamo vandens tiekimas	Metinės vandens tiekimo infrastruktūros investicinės, eksploatacinės sąnaudos		Žala aplinkai dėl išgavimo, laikymo, patvenkimo ir pan.
Nuotakynas	Metinės nuotakyno investicinės, eksploatacinės sąnaudos		Nauda aplinkai dėl vandens taršos sumažinimo, žala dėl vandens taršos
Nuotekų valymas	Metinės nuotekų valymo investicinės, eksploatacinės sąnaudos		Nauda aplinkai dėl vandens taršos sumažinimo, žala dėl vandens taršos
Drėkinimas	Metinės drėkinimo sistemos investicinės, eksploatacinės sąnaudos	Alternatyvios drėkinimo vandens sąnaudos	Žala aplinkai dėl išgavimo, laikymo, patvenkimo ir pan.
Sausinimas	Metinės investicinės, eksploatacinės sąnaudos	Alternatyvios pelkių praradimo sąnaudos	Pelkių praradimas, gamtos dehidratacija

Vandens naudotojai (namų ūkiai, pramonė ir žemės ūkis) moka keletą mokesčių už naudojimąsi vandens ištekliais ir su vandeniu susijusiomis paslaugomis. Juos galima suskirstyti taip:

- Mokėjimai už naudojimąsi vandens tiekimo ir nuotekų surinkimo sistemomis, mokami vandens tiekimo įmonėms (paslaugų kainos);
- Mokesčiai už vandens išteklius ir už vandens teršimą, mokami vandens tiekimo įmonių ir kitų savarankiškų vandens naudotojų (ir paskui, žinoma, per kainas „perduodami“ vartotojams);

Įvairūs kiti mokesčiai:

- Už nuotekų surinkimą iš privačių septinių tankų, kaip nustatyta vandens tiekimo įmonių, kurios paprastai šias nuotekas surenka;
- Už leidimą žvejoti, kaip nustatyta Aplinkos ministerijos;
- Už žalą aplinkai avarių metu, kaip nustatyta Aplinkos ministerijos;
- Baudos už vandens teršimą nuotekose esančiais teršalais, kaip nustatyta Aplinkos ministerijos.

Be to, vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugos apmokestinamos pridėtinės vertės mokesčiu, kuris, kaip ir kitoms paslaugoms Lietuvoje, iki 2009 metų sudarė 18%, vėliau – 19% ir 21%.

2.2. VIEŠOJO VANDENS TIEKIMO PASLAUGŲ SĄNAUDOS

Pradinės investicinės vandens sektoriaus sąnaudos Lietuvoje didžiąja dalimi buvo finansuojamos vyriausybės, donorų ir tarptautinių finansinių institucijų. Šiuo metu didžiausia vandens sektoriaus investicijų dalis finansuojama ES paramos fondu.

Eksploatacinės išlaidos turi būti padengiamos tarifais už vandenį. Atnaujinimo/atstatymo sąnaudos turėtų būti surenkamos per amortizacijos mechanizmą.

Visos paminėtos trijų grupių sąnaudos idealiu atveju turėtų būti susigrąžintos per tinkamą sąnaudų susigrąžinimo mechanizmą, kuris, trumpai apibūdinus šių sąnaudų grupių skaičius, toliau ir aprašomas.

2.2.1. Investicijos

Kaip pateikta Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2008 metų metinėje ataskaitoje, 2005 metais į viešąjį vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektorių investuota 402 mln. Lt. Beveik 57% buvo skirta nuotekų tvarkymui. 2007 metais į geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų sektorių buvo investuota 625 mln. Lt, o 2008 metais – 856 mln. Lt. Pagal pateiktus įmonių duomenis 48 % sudarė investicijų fondų lėšos, 26% - valstybės biudžeto, 9,5 % - savivaldybių biudžetų ir 17 % - įmonių lėšos. 2009 metais vandens tiekimo įmonės investavo 584 mln. litų.

Investicijos į vandens sektorių Lietuvoje prieš dešimtmetį buvo pradėtos planuoti pagal upių baseinų principą. Šiam tikslui nustatyti upių baseinai neatitiko natūralių, o pritaikyti administraciniam lėšų valdymui. Lietuva buvo suskirstyta į 5 baseinus:

1. Nemuno aukštupio
2. Nemuno vidurupio
3. Nemuno žemupio
4. Neries ir
5. Ventos – Lielupės.

Kiekvienam baseinui 20-čiai metų parengti investiciniai planai; į planus įtrauktos gyvenvietės, turinčios daugiau nei 500 gyventojų. Įvertintos investicijos kiekviename baseine siekė apie 200 mln. eurų. Be to, investicijos kiekviename baseine buvo suskirstytos dar į tris laiko paketus, kiekvieno iš kurių vertė prilygo maždaug 50 – 60 mln. eurų.

Į geriamojo vandens tiekimą ir nuotekų tvarkymą 2000-2006 m. investuota apie 1,4 mlrd. litų Europos Sąjungos paramos (kasmet vidutiniškai 200 mln. Lt), valstybės ir savivaldybių biudžetų ir vandentvarkos įmonių lėšų. Iš Sanglaudos fondo 2004-2006 m. iš viso buvo skirta apie 925 mln. litų vandens sektoriui (maždaug 300 mln. litų kasmet per trejus metus). Pagal 1.3 priemonę šiai veiklos sričiai iš Struktūrinių fondų buvo skirta apie 48 mln. litų. Ši parama buvo skirta vandens ir nuotekų sistemoms gyvenvietėse, turinčiose mažiau kaip 500 gyventojų.

2007-2013 metų finansinėje perspektyvoje vandens sektoriui numatoma skirti apie 2,1 mlrd. litų ES struktūrinės paramos ir valstybės biudžeto lėšų. Visoms savivaldybėms parengus vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtros planus bus galima įvertinti reikalingų lėšų poreikį.

Planuojamos investicijos apima naujų nuotekų valymo įrenginių statybą ar senų rekonstrukciją, lietaus vandens infrastruktūros tvarkymą, vandens tiekimo ir nuotekų surinkimo sistemų renovaciją, išplėtimą bei nuotekų dumblo infrastruktūros kūrimą.

Be valstybės biudžeto, pagrindinių nuotekų valymo įrenginių statybą iki šiol rėmė užsienio donorai. Jie finansavo tiek pačias investicijas, tiek jų investicinių projektų parengimo techninę pagalbą.

Iki 2001 metų 15 mln. eurų vandens sektoriaus infrastruktūrai suteikė PHARE programa.

1998 metais įkurta Didelių infrastruktūros objektų (angl. Large Scale Infrastructure Facility (LSIF)) programa, iš kurios Lietuva gavo paramos techninei pagalbai. 1999 metais gauta 14,4 mln. eurų, iš kurių 12,2 skirta investiciniams projektams Klaipėdoje, Panevėžyje ir Jurbarke, o 2,2 mln. eurų – techninei pagalbai (rengti projektus kitai – ISPA- programai).

Pasak Aplinkos ministerijos (www.am.lt), 1993-2003 metais iš PHARE aplinkos apsaugos sektoriaus institucinių gebėjimų stiprinimui ir projektų rengimui skirta maždaug 65 mln. eurų. Įgyvendinimas tęsėsi iki 2006-ųjų.

Bendra parama iš Sanglaudos fondo 2004-2006 metams sudarė 610 mln. eurų. Iš šių lėšų maždaug 300 mln. eurų skirta aplinkos apsaugos sektoriui.

Be to, Lietuvos vandens sektorių rėmė ir dvišaliai donorai. Švedijos, Suomijos, Norvegijos ir kitos vyriausybės iki 2001 metų skyrė apie 20 mln. eurų. Apibendrinant, dvišalė ir ES parama iki 2001 metų sudarė maždaug 7 mln. eurų per metus.

Dėl iki šiol didėjusios ES paramos ir tam reikalingo kofinansavimo didėja ir vyriausybės asignavimai (ypač nuo 2004 metų).

Iki 2008 metų savivaldybių indėlis į nuotekų valymo infrastruktūrą praktiškai buvo lygus nuliui. Tik 2008-aisiais šis indėlis sudarė 9,5% bendrų investicijų.

Apskritai, kaip nurodyta VKEKK 2009 metų ataskaitoje, reguliuojamų įmonių vandentvarkos ūkio ilgalaikio materialaus turto vertė 2009 metais sudarė iš viso apie 3,4 mlrd. litų, o už subsidijas įsigyto turto – 1,3 mlrd. litų arba 37 procentus. Jei „dovanos“ vertė į amortizacinius atskaitymus ir tuo pačiu į vandens kainą būtų neįtraukiama, sąnaudų susigrąžinimas plačiąja prasme nebūtų užtikrinamas bent 37 procentais. Tačiau dėl įvairių priežasčių šis reikalavimas pastaraisiais metais kito. Pagrindinė to priežastis – vykstančios diskusijos tiek nacionalinėje, tiek tarptautinėje vandentvarkos arenoje dėl būtinybės įtraukti tokias subsidijas į amortizacinių atskaitymų sąnaudas. Pastaruoju metu, nuo 2010 metų, „dovanų“ vertė vėl įtraukiama į amortizacinius atskaitymus.

Todėl sąnaudų susigrąžinimo skaičiavimuose, apibūdinamuose toliau, darome prielaidą, kad viso turto vertė atspindima amortizaciniuose atskaitymuose.

2.2.2. Eksploatacinės išlaidos

Eksploatacinės išlaidos palaikyti vandens tiekimo, nuotekų tvarkymo savivaldybėse ir pramonės įmonėse, potvynių kontrolės sistemas sudaro maždaug 400 mln. litų arba 120 mln. eurų per metus.

Kiekvienais metais vandens tiekimo įmonių eksploatacinės išlaidos padidėja keliais procentais.

Tai daugiausia susiję su įmonių veiklos plėtra. Pavyzdžiui, kaimo vietovių priskyrimas vandens tiekimo įmonių žinion.

Savivaldybių vandens tiekimo įmonės apima daugiau kaip 80% visos vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo rinkos Lietuvoje. Todėl jų išlaidų (sąnaudų) struktūra gali būti laikoma tipine.

Darbo užmokestis ir socialinio draudimo mokesčiai sudaro didžiausią vandens paslaugų sąnaudų dalį. Antra pagal dydį dalis – nusidėvėjimas. Teoriškai, lėšos pagal šią eilutę turi būti renkamos re-investiciniams tikslams, tačiau realiame gyvenime šie atskaitymai kai kuriais atvejais padengia kitas eksploatacines išlaidas, kadangi savivaldybės tarybos dažnai priima tokius politinius sprendimus. Taip neužtikrinamas lėšų kaupimas atnaujinimui.

Paprastai eksploatacinės išlaidos Lietuvoje nesubsidijuojamos, tačiau kai kuriais atvejais, kaip minėta, savivaldybių tarybos gali nutarti skirti vienkartinės lėšų išmokas vietinėms vandens tiekimo įmonėms. Dar daugiau, pavyzdžiui, Neringoje, kuri yra mažas kurortinis miestelis ir kuriame gyventojų skaičius priklauso nuo sezono (vasarą padidėja dešimt kartų), pusė vandens kainos vietiniams gyventojams yra subsidijuojama.

2.2.3. Administracinės sąnaudos

Šios sąnaudos susiję su vandens paslaugos reguliavimu.

Didžiausia administracinių sąnaudų dalis (darbo užmokestis) yra eksploatacinių išlaidų, apibūdintų aukščiau, dalis. Tačiau dažnai su vandens tiekimu yra susiję daugiau sąnaudų ir daugiau organizacijų, nei kad tiesiogiai tos, kurios tiekia vandenį vartotojui ar iš jo surenka nuotekas. Šios išlaidos kol kas kainų nustatymo mechanizmu nepadengtos.

2.3. PRAMONĖS SEKTORIAUS FINANSINĖS SĄNAUDOS

Pramonės įmonės paprastai finansuoja investicijas į vandens sektorių savo nuosavomis lėšomis ir bankų kreditais. 2001-2008 metais pramonės įmonių investicijos aplinkos apsaugos priemonėms kito nuo 4 mln. iki 60 mln. litų. Aiškios tendencijos nebuvo. Pavyzdžiui, 2006 metais įmonės į tokias „vamzdžio galo“ priemones investavo 4 mln., o 2007 – jau 59 mln. litų.

Investicijos gamybos procesams tuo pačiu laikotarpiu buvo tarp 300 tūkst. ir 15 mln. litų per metus.

Subsidijų vandens sektoriui pramonės įmonėse Lietuvoje suteikiama nedaug. Du pagrindiniai potencialūs šaltiniai:

- Europos Sąjungos parama, teikiama per Ūkio ministerijos valdomus mechanizmus ir
- Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondo (LAAIF) teikiamos subsidijos.

ES struktūrinių fondų parama verslui (taigi ir pramonei) iki 2007 metų buvo teikiama pagal Lietuvos 2004–2006 m. bendrąjį programavimo dokumentą (BPD). Per BPD įgyvendinimo laikotarpį daugiau nei 1,13 mlrd. Lt Ūkio ministerijos administruojamos paramos buvo skirta 333 projektams įgyvendinti. Tačiau nė vieno iš jų nebuvo susijusio su vandens sektoriumi. Todėl vieninteliu šaltiniu, galinčių turėti reikšmės sąnaudų susigrąžinimo vertinimui, yra LAAIF teikiamos subsidijos.

Kaip rašoma LAAIF tinklapyje, šio Fondo pagrindinis uždavinys yra remti visuomeninį ir privatų sektorius, įgyvendinant Lietuvos aplinkos apsaugos strategiją atitinkančius ir neigiamą ūkinės veiklos įtaką aplinkai mažinančius aplinkos apsaugos projektus. Investicinius projektus Fondas remia lengvatinių paskolų ir subsidijų forma. Remiami tik aplinkosauginio efekto testinumą užtikrinantys projektai. Pagrindinis Fondo lėšų šaltinis – nuo 2000 metų Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo pagrindu į LAAIF mokami 20 proc., o nuo 2003 m. sausio 1d. – 30 proc. mokesčių už taršą. Tai pastaraisiais metais sudaro apie 13 mln. litų per metus. 2009 metais į Fondą įplaukė žymiai mažiau lėšų dėl sumažėjusios gamybos ir dėl 7 mln. litų lėšų nukreipimo nacionalinio biudžeto, o ne Fondo reikmėms.

Investiciniams projektams finansuoti skirtas subsidijas LAAIF išduoda per komercinius bankus ir lizingo bendroves, o lengvatines paskolas - per kreditines įstaigas, kurios prisiima paskolos grąžinimo riziką bei savo lėšomis prisideda prie projektų finansavimo.

Tačiau būtent vandens sektoriui, palyginti su oro taršos mažinimo sektoriumi, subsidijų buvo išduota labai mažai, pirmiausia dėl to, jog nedaug pramonės įmonių dėl to ir kreipiasi. 2008 metais dėl vandens sektoriaus projektų į LAAIF-ą kreipėsi keturios pramonės ir/ar statybos įmonės, o 2007 metais – šešios. Lt. Iš maždaug 13 mln. litų, gaunamų į LAAIF per metus tik apie 1 mln. buvo skirta subsidijų pramonės ir statybos įmonėms vandens sektoriui 2008 metais ir apie 1,7 mln. - 2007-ais. Iš viso vandens sektoriui 2008 metais skirta apie 3,3 mln. litų, bet čia įėjo ir kitos, ne pramonės įmonės (pavyzdžiui, keletas vandens tiekimo įmonių). 2009 metais, pablogėjus finansinei padėčiai, vandens sektoriui finansuoti iš pramonės įmonės buvo priimta ir patvirtinta tik viena paraiška.

2.4. AKVAKULTŪROS FINANSINĖS SĄNAUDOS

Pastaraisiais metais akvakultūros įmonės efektyviai naudoja ES parama bei parama akvakultūrai iš Specialiosios kaimo rėmimo programos sektoriaus konkurencingumui didinti bei aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimui. Įsigyta daug modernios technikos ir technologinių įrengimų, buvo vykdoma tvenkinių renovacija.

Pagerinta žuvininkystės tvenkinių sanitarinė būklė, sumažintas žuvų sergamumas, įgyvendintos priemonės laukinių paukščių ir kitų gyvūnų išsaugojimui ekologinio tinklo Natura 2000 teritorijose.

2007-2013 metais parama dviem su akvakultūra susijusioms Žuvininkystės paramos finansinio instrumento priemonėms sudarys apie 70 mln. lt. Kadangi parama galima 60-čiai % galimos projekto vertės, tai bendras investicijų kiekis į akvakultūrą iki 2013 metų bus apie 120 mln. litų.

2.5. ŽEMĖS ŪKIO FINANSINĖS SĄNAUDOS

Žemės ūkio gaunama parama labai komplikuoja tiek sąnaudų susigražinimo lygio įvertinimą, tiek šio principo įgyvendinimą.

Pagal turimus duomenis iš Žemės ūkio ministerijos galima daryti prielaidą, kad vienaip ar kitaip su vandens sektoriumi susijusioms priemonėms žemės ūkyje skiriama maždaug 250 mln. litų kasmet.

Per pastaruosius dešimt metų investicijų į drėkinimo sistemas, kurios yra viena iš pagrindinių žemės ūkio veiklų, susijusių su vandens išteklių naudojimu nemažoje dalyje ES šalių, Lietuvoje nebuvo.

2.6. KITOS SĄNAUDOS

Potvynių kontrolei lėšos skiriamos iš vyriausybės ar savivaldybių išteklių. Pagal Vyriausybės patvirtintą Klaipėdos ir Tauragės apskričių pasirengimo potvyniams ir potvynių padariniams šalinti 2007-2015 metų programą iš Valstybės biudžeto ir Europinių fondų įvairioms su potvynių prevencija ir pasirengimu šalinti potvynių padarinius priemonėms numatyta skirti apie 55 mln. litų. Be to, Klaipėdos ir Tauragės apskritys dar išsipareigojo kasmet skirti po 1,2 mln. litų.

Kitos vandens išteklių valdymo veiklos, pavyzdžiui, upių reguliavimas (polderių priežiūra), finansuojamos iš valstybės biudžeto ir prilygsta maždaug 2 – 2.5 mln. litų kasmet.

3. APLINKOS APSAUGOS IR GAMTOS IŠTEKLIŲ SĄNAUDOS

3.1. *APLINKOS APSAUGOS IR IŠTEKLIŲ SĄNAUDŲ NAUDOJIMAS ĮGYVENDINANT BVPD*

Įgyvendinant BVPD, aplinkos apsaugos sąnaudos turi būti įvertintos, kai:

1. Rengiamasi prašyti atidėjimų;
2. Reikia pagrįsti vandens telkinių priskyrimą labai pakeistų vandens telkinių kategorijai;
3. Turi būti įgyvendintas sąnaudų susigrąžinimo principas.

Pirmam ir antram aukščiau minėtam atvejui gali būti atlikta sąnaudų-naudos analizė.

Visiško sąnaudų susigrąžinimo, įskaitant ir aplinkos ir išteklių sąnaudas, reikalavimas pagal „teršėjas moka“ principą BVPD 9-ajame straipsnyje yra vienas iš kertinių BVPD koncepcijų. Pagal Wateco vadovą (WATECO 2002):

- Aplinkos sąnaudos yra tos, kurios atspindi žalą, vandens naudojimo daromą aplinkai ir ekosistemoms bei tiems, kurie naudoja aplinką (pavyzdžiui, ekologinės vandens sistemų kokybės suprastėjimas),
- Išteklių sąnaudos atspindi nepanaudotų galimybių sąnaudas, kurias kiti naudotojai patiria dėl išteklių stokos (pavyzdžiui, tai gali būti susiję su požeminio vandens per didelę gavybą).

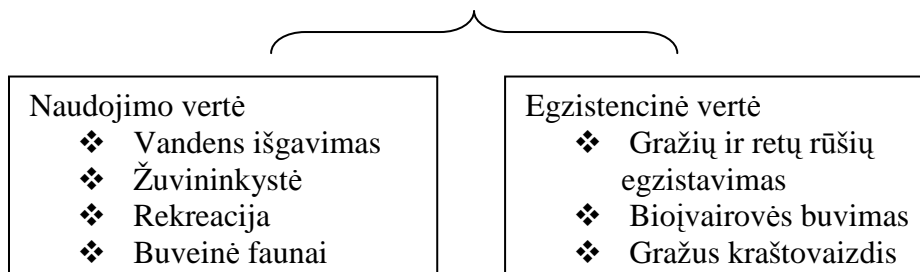
Būtina pabrėžti, kad egzistuoja ir kiti aplinkos ir išteklių sąnaudų apibrėžimai. Labai dažnai skirtumas tarp aplinkos ir išteklių sąnaudų nedaromas.

Aplinkos sąnaudos reiškia išorinės socialinės gerovės praradimą dėl vandens kokybės pablogėjimo, kurį sukėlė antropogeninės apkrovos. Panašiai ir išteklių sąnaudos yra tos, kurias patirs ateities kartos dėl išekspluototų gamtos išteklių.

Nauda visuomenei dėl geresnės vandens kokybės gali būti tokia:

- Geresnė visuomenės sveikata ir saugumas,
- Daugiau maudymosi ir apskritai rekreacinių galimybių,
- Geresnė aplinka augalams ir gyvūnams,
- Gražesnis kraštovaizdis,
- Geresnės būklės vanduo ateities kartoms,
- Saugus geriamasis vanduo,
- Kita nauda.

Aplinkos apsaugos sąnaudų ekonominė vertė:

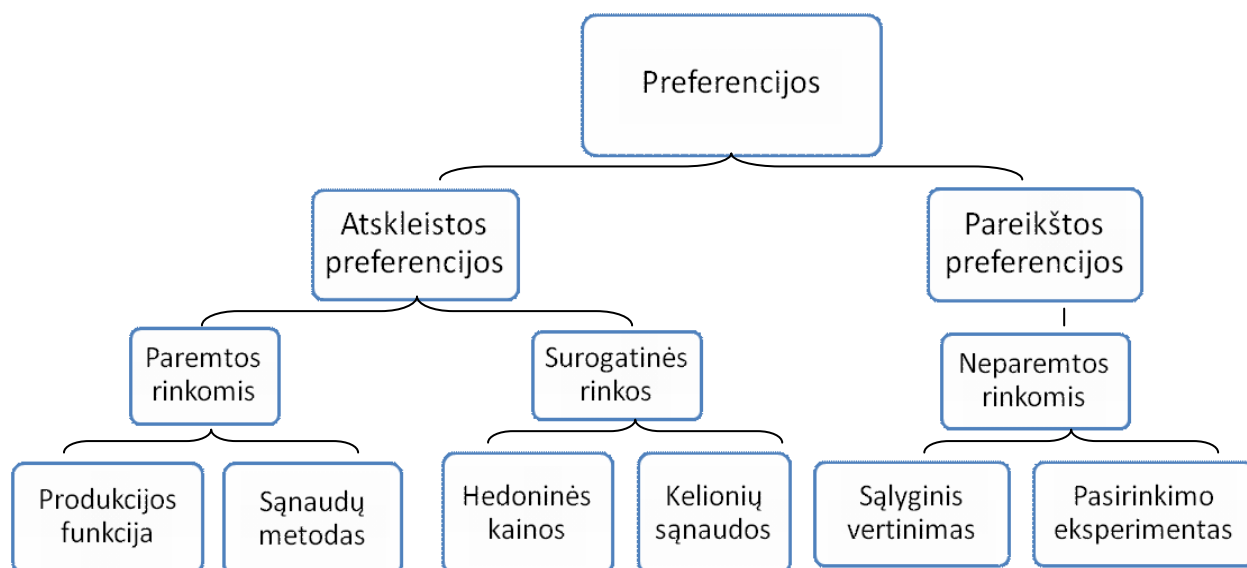

Veiksniai, įtakojantys aplinkos apsaugos naudos dydį:

- Pagerėjimo apimtis ir dydis, t.y. kokios paslaugos ir kokios “prekės” ir kiek pagerėjo?
- Naudotojų kiekis, t.y. kur ir kiek svarbus yra vandens telkinys, kuris vertinamas; kiek yra dabartinių ir būsimų naudotojų;

Norint nustatyti ekonominę aplinkos ir išteklių vertę ir atitinkamai įvertinti socialinės gerovės praradimą ar, atvirkščiai, įvertinti naudą dėl pagerėjusios aplinkos ir/ar išteklių būklės, iki šiol yra sukurta keletas tokio vertinimo metodų.

Aplinkos apsaugos naudos vertinimo metodai:

3.1 pav. Aplinkos naudos/žalos vertinimo metodai

ES šalyse, priklausomai nuo aplinkosaugos ekonomikos tradicijų, aplinkosaugos ekonomistų buvimo ir finansinių galimybių, vertinant sąnaudų susigrąžinimo lygį aplinkos ir išteklių sąnaudos priimamos domėn taikant įvairius metodus ir skirtingu profesionalumo lygiu.

Aplinkos ir išteklių sąnaudos gali būti įvertintos:

- Tik kokybiškai,
- Kiekybiškai UBR ar nacionaliniu lygmeniu,
- Visoms vandens paslaugoms ar tik vienai ar porai jų.

Taigi, aplinkos ir išteklių vertinimas gali būti pagrįstas originaliomis studijomis, atliktomis specialiai 9 straipsnio įgyvendinimui, ar esamomis studijomis, naudojant įvairius specialius vertės perkėlimo metodus. Aplinkos ir išteklių sąnaudų įvertinimas gali būti pagrįstas taršos mažinimo priemonių sąnaudomis. Taip pat aplinkos ir išteklių sąnaudos gali būti traktuojamos kaip jau „internalizuotos“, t.y. įtrauktos į vandens kainą per įvairias esamas ekonomines priemones, pavyzdžiui, taršos mokesčius, gamtos išteklių mokesčius ir pan. Pastarasis metodas ir taikomas Lietuvoje.

3.2. APLINKOS APSAUGOS IR IŠTEKLIŲ SĄNAUDOS LIETUVOJE

Kaip minėta, darome prielaidą, kad per aplinkos apsaugos mokesčius išorinės aplinkos apsaugos sąnaudos į sąnaudų susigrąžinimo mechanizmą įtrauktos.

Visi nagrinėjami pagrindiniai sektoriai – vandens naudotojai – tai yra viešasis vandens tiekimas, pramonė, žemės ūkis ir žuvininkystė – moka aplinkos apsaugos mokesčius (mokesčius už aplinkos taršą ir gamtos išteklius). Sąnaudos, kurias šiuo metu vandens naudotojai padengia, nėra proporcingos toms sąnaudoms, kurias jų veikla sukelia kitiems vandens naudotojams.

Vandens paslaugų tiekėjai, turintys Taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimus, moka vandens išteklių mokestį ir aplinkos teršimo mokestį. Aplinkos apsaugos sąnaudos, kaip būtinas vandens kainos elementas, yra įtrauktos į vandens tarifą. Pastaraisiais metais kasmet už vandens išteklių išgavimą (tiek požeminio, tiek paviršinio vandens) į valstybės biudžetą surenkama apie 10 mln. litų. Mokesčių už taršą taip pat sumokama panaši suma. Baudų (už taršą, viršijančią leidime nustatytus limitus ar už gamtai padarytą žalą įvairių atsitikimų metu) sumokama mažiau – apie 2 mln. litų per metus.

Kaip matyti, gamtos išteklių ir taršos mokesčiai nėra svarbūs kaip potencialūs investicijų lėšų šaltiniai. Šie mokesčiai, augant investavimo tempams, sudaro vis mažesnę dalį, palyginus su investicijomis į vandentvarkos sektorių. Pavyzdžiui, 2008 metais - mažiau nei 3% visų investicinių sąnaudų. Tačiau, jei nustatytos teisingai, šios priemonės, žinoma, turi padėti siekti vandens kokybės tikslų gerinimo efektyviau.

Žuvininkystės ūkiai moka aplinkos mokesčius – mokesčius už valstybinius gamtos išteklius (šiuo atveju – paviršinį vandenį) ir už taršą tais atvejais, kai nustatomas leistinų normų viršijimas. Pastaraisiais metais už taršą sumokama apie 35 tūkst. Lt mokesčio už gamtos išteklius (mokesčio tarifas – 0,0005 Lt/m³). Būtina atkreipti dėmesį, kad dėl mokesčio už taršą mokėjimo priimtimumo vyksta diskusijos tarp žuvininkystės ūkių asociacijos ir Aplinkos ministerijos, kaip mokesčio nustatytos. Pagrindinis diskusijos objektas yra mėginių ėmimo tvarka, nes nėra aišku, kaip ir kada juos imti iš tvenkinių išleidžiamo vandens, norint nustatyti jo taršą.

Būtina pabrėžti, kad aplinkos apsaugos (teršimo) mokesčiai neatspindi žalos, padarytos gamtai, išleidus nuotekas ar naudos gamtai, padarytos, pagerinus vandens kokybę, kadangi jų tarifai buvo skaičiuoti taikant kitus metodus. Be to, žinoma, jog tokį mokesčio už taršą tarifą apskritai nustatyti yra labai sudėtinga. Taip pat ir, pavyzdžiui, pramonės išleidžiamos pavojingos medžiagos dažnai nepakankamai apskaitomos ir todėl jų padaroma žala aplinkai niekaip nekompensuojama per sąnaudų susigrąžinimo mechanizmą.

4. PAJAMOS IR SĄNAUDŲ SUSIGRĄŽINIMO LYGIS BEI MECHANIZMAS

4.1. KAINOS VIEŠAJAME VANDENS TIEKIMO SEKTORIUJE

Tik vienas procentas vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo rinkos priklauso privačiam kapitalui, todėl kalbant apie vandens išteklių paslaugų kainas, viešasis sektorius yra tinkamiausias.

Sąnaudų susigrąžinimas reiškia:

- Tinkamo tarifo nustatymą;
- Sąnaudų optimizavimą;
- Įvairių finansavimo šaltinių panaudojimą;
- Efektyvų finansinį valdymą;
- Paslaugų efektyvumą ir kokybę.

Tarifas paprastai reiškia kainą, kurią paslaugos naudotojas turi mokėti už paslaugą. Toks tarifas turėtų atspindėti visas sąnaudas. Tarifu taip pat galima reguliuoti vandens vartojimą, saugoti vandens išteklius, įtraukiant aplinkos apsaugos sąnaudas į tarifą ir pan. Galų gale, vandens tarifai dažnai naudojami kaip politinė priemonė.

2001 metais buvo priimta Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų kainų nustatymo metodika (Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos nutarimas Nr. 119; paskutinį kartą papildytas 2006 metais). Pagal šią Metodiką visos vandens tiekimo įmonės privalo naujas kainas suderinti su Valstybine kainų ir energetikos kontrolės komisija, kuri yra valstybinis kainų šioje srityje reguliatorius. Sąnaudos ir pajamos turi būti planuojamos ir nustatomos pagal patvirtintas įmonių plėtros programas, taip pat reikia atsižvelgti į veiklos palyginamuosius rodiklius, taip pat nustatytus Komisijos. Šiuo metu parengtas ir svarstomas naujas Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų kainų nustatymo metodikos projektas.

Praktiškai visi vandens tiekėjai Lietuvoje priklauso savivaldybėms. 50 savivaldybių vandens tiekimo įmonės yra susivieniję į Vandens tiekėjų asociaciją. Be to, yra daugybė mažų operatorių (daugiausia mažose gyvenvietėse ar kaimuose), kurie tarp kitų funkcijų tiekia vandenį ir tvarko nuotekas.

Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų kainų nustatymo metodika suteikia prielaidas visiško sąnaudų susigrąžinimo įgyvendinimui. Pavyzdžiui, į vandens kainą turi būti įtraukti tokie elementai:

- Medžiagos;
- Priežiūros ir eksploatacinės medžiagos;
- Kuras;
- Elektra;
- Šildymas;
- Ilgalaikio turto nusidėvėjimas;
- Darbo užmokestis;
- Socialinės apsaugos mokestis;
- Paslaugos ir kiti darbai pagal sutartis;
- Žemės mokestis;
- Žemės nuomos mokestis;
- Nekilnojamojo turto mokestis;
- Kelių mokestis;
- Gamtos išteklių mokestis;
- Mokesčiai už taršą;
- Mokėjimai į garantinį fondą;
- Kitos išlaidos.

Reikalaujama, kad pateikta kainos struktūra ir tarifas būtų numatyti keleriems metams į priekį.

Didelių investicijų planavimas yra labai sudėtingas procesas, kadangi bent iš politinės ir socialinės pusės staigus ir didelis tarifų padidėjimas yra nepriimtinas. Kaip minėta, tarifų nustatymas galų gale yra savivaldybės politikų rankose, todėl į Kainų komisijos rekomendacijas dažnai yra atsižvelgiama pavėluotai ar tik iš dalies.

Kaip rašoma Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos ataskaitose, nors įstatymas ir Komisijos patvirtinta metodika numato, kad kainodaros principai privalomi visiems vandens tiekėjams ir savivaldybėms, iš, pavyzdžiui, 44 įmonių, kurių paslaugų kainą 2007 metais suderino Komisija, 41 tiekėjas vartotojams (ir abonentams) taikė kainodaros reikalavimus atitinkančias kainas. 2009 metais dar buvo vandens tiekėjų, kurie nuo 2001 metų nebuvo perskaičiavę kainų. Kai kurios savivaldybės pagrindinio – būtinųjų sąnaudų padengimo – principo, nustatydamos kainas vandens paslaugų teikimui nepažeidė, tačiau savo sprendimuose numatė, kad vartotojai (gyventojai) mokės mažiau, negu suderino Komisija ir kainų skirtumą dengs iš biudžeto lėšų.

Tik keletas savivaldybių iki šiol taiko diskriminacines kainas atskiroms vartotojų grupėms ir sudaro privilegijas gyventojams (vartotojams) kitų (abonentų) sąskaita. Daugelio smulkių kaimiškųjų savivaldybių vandens tiekėjai gali nepajėgti užtikrinti nenutrūkstamo ir kokybiško vandens paslaugų teikimo, nes nustatant kainas nesilaikoma būtinųjų sąnaudų padengimo principo, vartotojai (abonentai) dažnai moka tik už sunaudotą elektros energiją, padengia tik eksploatacines sąnaudas.

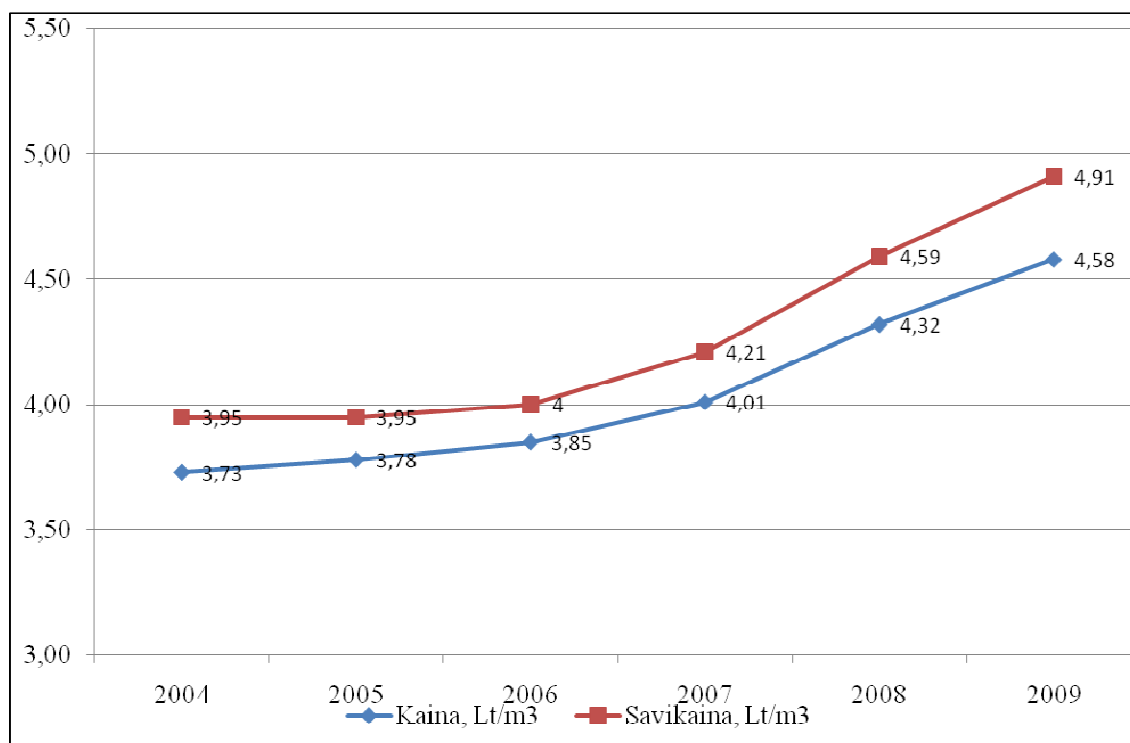
Vidutiniškai vienas gyventojas 2008 m. sunaudojo 63 litrus, o 2009 – apie 60 litrų per dieną geriamojo vandens. Šis skaičius yra panašus jau keletą metų.

2009 metais, palyginti su 2006 metais, geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo vidutinė paslaugų savikaina padidėjo 23 proc., o kaina – 19 proc.

Lietuvos vandens tiekimo įmonių pajamos už geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugas pastaraisiais metais dar nevisiškai padengia sąnaudas. 2009 metais nuostolis iš pagrindinės veiklos Lietuvos vandens tiekimo įmonėse sudarė iš viso apie 30 mln. Litų, 2008-aisiais - 26 mln. Litų, o 2004 metais jis prilygo 11mln. litų. 2009-aisiais tik 9 įmonės iš 47 dirbo pelningai (VKEKK 2009 metų ataskaita).

Vandens tiekimo įmonės, jų veiklai įvertinti, suskirstytos į penkias grupes pagal pardavimų apimtį. Aštuonios didžiausios priklauso pirmai grupei ir tai yra vienintelė grupė, kurios veikla nebuvo nuostolinga pastaraisiais metais. Kitos, mažesnės įmonės suskirstytos į kitas keturias grupes. Kuo mažesnės įmonės – tuo nuostolingesnė veikla. Tai tik patvirtina masto ekonomijos principo taikymo svarbą Lietuvoje.

Pagrindinės tarifų didinimo vėlavimo priežastys yra socialinės ir politinės. Tarifų kėlimo vėlavimas neleidžia pasiekti sąnaudų susigrąžinimo tikslų. Tačiau, vykstant įmonių stambėjimo procesui, pelningų vandens tiekimo įmonių po truputėlį daugėja.

Šaltinis: Parengta pagal Valstybinės Kainų ir energetikos kontrolės komisijos informaciją

4.1 pav. Vandens tiekimo įmonių vidutinė savikaina ir vidutinė kaina 2003-2009 m.

Dėl didelių investicijų nuotekų tvarkymo srityje bendros vandens kainos nuotekų tvarkymo dalis didėja greičiau nei geriamo vandens tiekimo dalis bendroje kainoje.

Paprastai visose galimybių studijose, rengiamose vandens sektoriuje, daroma prielaida, kad ateityje vandens tarifai didės ir nuostoliai bus padengti gautinomis pajamomis. Papildomas tarifų augimas bus reikalingas norint įgyvendinti ambicingas investicines programas ir atsižvelgti į „teršėjas moka ir vartotojas moka“ principus.

Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo kainos Lielupės, Ventos ir Dauguvos UBR parodytos 4.1, 4.2 ir 4.3. lentelėse.

4.1. lentelė. Lielupės UBR vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo kainos su PVM, 2010, Lt/m³

Vandens tiekimo įmonė	Vandens tiekimo kaina		Nuotekų tvarkymo kaina		Bendra kaina	
	Vartotojams	Abonentams	Vartotojams	Abonentams	Vartotojams	Abonentams
„Biržų vandenys“	2,81	2,77	5,26	5,22	8,07	7,99
„Joniškio vandenys“	2,96	2,89	5,74	5,6	8,7	8,49
„Kupiškio butų ūkis ir vandentiekis“	2,96	2,9	4,39	4,28	7,35	7,18
„Pakruojo vandentiekis“	2,81	2,8	4,54	4,53	7,35	7,33
„Pasvalio vandenys“	1,78	1,78	2,63	3,7	4,41	5,48
„Rokiškio vandenys“	2,01	1,98	3,38	3,34	5,39	5,32
„Šiaulių vandenys“	3,45	3,39	3,18	3,12	6,63	6,51

Šaltinis: Vandens tiekimo įmonės

4.2 lentelė. Ventos UBR vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo kainos su PVM, 2010, Lt/m³

Vandens tiekimo įmonė	Vandens tiekimo kaina		Nuotekų tvarkymo kaina		Bendra kaina	
	Vartotojams	Abonentams	Vartotojams	Abonentams	Vartotojams	Abonentams
Palangos vandenys*	3,21	3,15	4,55	4,45	7,76	7,60
Skuodo vandenys	2,02	1,96	3,94	3,81	5,96	5,77
Mažeikių vandenys	2,81	2,69	2,96	2,84	5,77	5,53
Telšių vandenys	2,46	2,42	2,98	2,89	5,44	5,31
Akmenės	2,76	2,71	4,39	4,3	7,15	7,01

*- dar yra aukštesnė kaina sezoniniams abonentams

Šaltinis: Vandens tiekimo įmonės

4.3 lentelėje pateiktos abiejų Dauguvos UBR vyraujančių vandens tiekėjų vandens ir nuotekų tvarkymo kainos.

4.3 lentelė. Dauguvos UBR vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo kainos, 2010, Lt/m³

Vandens tiekimo įmonė	Vandens tiekimo kaina				Nuotekų tvarkymo kaina				Bendra kaina			
	Vartotojams		Abonentams		Vartotojams		Abonentams		Vartotojams		Abonentams	
	be PVM	su PVM	be PVM	su PVM	be PVM	su PVM	be PVM	su PVM	be PVM	su PVM	be PVM	su PVM
Ignalinos vanduo	2,31	2,80	2,28	2,76	4,35	5,26	3,45	4,17	5,82	7,05	5,73	6,93
Visagino energija	1,72	2,08	1,7	2,06	3,05	3,69	4,63	5,6	4,77	5,77	4,71	5,7

Šaltinis: Vandens tiekimo įmonės

2009 metais VKEKK suderintos vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo kainos augo vidutiniškai 24 procentais. Kad 2007-2009 metais vidutinis kainų (kaip ir savikainos) augimas buvo didesnis nei 2005-2007 metais, matyti iš 7 paveikslėlio. Tačiau skirtumas tarp vidutinės kainos ir vidutinės savikainos Lietuvoje 2009 metais dar labiau išaugo, palyginti su ankstesniais metais.

4.2. TARIFŲ TEISINGUMO KLAUSIMAI

Tarifų teisingumo ir lygybės klausimai yra labai svarbūs sąnaudų susigrąžinimo srityje. Yra keletas būdų kaip suteikti vandens paslaugas kiek galima sėkmingiau, atsižvelgiant į teisingumo aspektus ir pasiekti tinkamą pajamų perskirstymą. Tai gali būti padaryta naudojant vyriausybės teikiamas subsidijas socialiai remtinoms grupėms, tobulinant mokėjimo už vandens paslaugas mechanizmą ir t.t. Tačiau reikia atsižvelgti į tai, kad subsidijos iš principo yra kiek įmanoma vengtinas dalykas. Lietuvoje naudojamas pagrindinis socialinio teisingumo siekimo metodas yra savivaldybių subsidijos remtiniams namų ūkiams.

Savivaldybių subsidijos teikiamos tiems namų ūkiams, kurių mokėjimai už šaltą vandenį viršija 2%, o mokėjimai už šaltą ir karštą vandenį viršija 5% namų ūkių pajamų.

4.3. SĄNAUDŲ SUSIGRĄŽINIMO LYGIO SKAIČIAVIMO PRIELAIDOS IR METODAI

Į kainas, mokamas už vandens išteklių suteikiamas paslaugas, reikia įtraukti visas finansines ir visas „išorines“ aplinkos sąnaudas. Pastarosios, kaip apibūdinta aukščiau, „padengtos“ mokesčių už valstybinius gamtos išteklius ir mokesčių už aplinkos teršimą tarifais. Todėl skaičiuojame praktiškai tik finansinį sąnaudų susigrąžinimo lygį viešajame vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektoriuje, pramonėje ir žemės ūkyje.

Praktiniai žingsniai ir priemonės vandens naudojimo sąnaudų susigrąžinimo principo įgyvendinimui Lietuvoje, kaip nustatyta BVPD 9 straipsnyje ir Lietuvos Respublikos vandens įstatyme, aprašomi 4.4. lentelėje.

4.4. lentelė. Praktiniai žingsniai ir priemonės vandens naudojimo sąnaudų susigrąžinimo principo įgyvendinimui, kaip nustatyta BVPD 9 straipsnyje ir LR vandens įstatyme

Teisės aktas	Priemonė
Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų kainų nustatymo metodika, patvirtinta Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2006 gruodžio 21 d. nutarimu Nr. O3-92 (Žin., 2006, Nr. 143-5455);	Pagrindinė priemonė įgyvendinti direktyvos 9 straipsnį – vandens kainas visiems vartotojams nustatyti pagal sąnaudų susigrąžinimo principą. Toks principas jau įtvirtintas Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos patvirtintoje Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų kainų nustatymo metodikoje. Vandens tiekimo įmonių stambinimas ir reikalaujamas vandentvarkos planų ruošimas sudaro prielaidas geriau suprasti ir įgyvendinti sąnaudų susigrąžinimo principą viešojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektoriuje.
Lietuvos Respublikos vandens įstatymas;	
Lietuvos Respublikos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymas;	
Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymas (Žin., 1991, Nr. 11-274; 2006, Nr. 65-2382);	
Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas (Žin., 1999, Nr. 47-1469; 2002, Nr. 13-474).	

4.3.1. Viešasis sektorius

Pagrindinės sąnaudų susigrąžinimo lygio skaičiavimo prielaidos yra šios:

- Skaičiavimai pagrįsti 2008-2009 metų vandens tiekimo įmonių duomenimis;
- Vandens tiekimo įmonės „priskiriamos“ tam UBR, kurių aptarnaujami pagrindiniai miestai ir gyvenvietės patenka į tą UBR;
- Naudojami vandens tiekimo įmonių pagrindinės veiklos, t.y. vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo, skaičiai;

Šiuo metu yra dvi pagrindinės priežastys, dėl kurių finansinis sąnaudų susigrąžinimo lygis, kaip bus parodyta žemiau, dalyje vandens tiekimo įmonių yra nevisiškas. Tai vėlavimas savivaldybėse patvirtinti sąnaudas susigrąžinti reikalingus tarifus bei Kainų metodikoje nustatytas leidimas tam tikrais atvejais neįtraukti į kainą visų nusidėvėjimo išlaidų. Į pastarąją priežastį skaičiavimuose neatsižvelgiama. Dėl tam tikrų iš ES ir nacionalinio biudžeto gautų investicinių „dovanų“ nusidėvėjimo išlaidų įtraukimo į savikainą detalių interpretacijos reikalingas platesnis įvairių suinteresuotų šalių aptarimas. Todėl Priemonių programoje į neformalios darbo grupės, kurią sudaro

Aplinkos ministerijos, Lietuvos savivaldybių asociacijos, Lietuvos vandens tiekėjų asociacijos ir Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos atstovai, darbotvarkę siūloma įtraukti sąnaudų susigrąžinimo interpretacijos svarstymus.

Vertinant finansinį sąnaudų susigrąžinimo lygį kiekviename UBR, skaičiuojamos pagrindinių tame UBR esančių vandens tiekimo įmonių vidutinės savikainos ir lyginamos su esančiomis vidutinėmis kainomis. Vidutinė kaina ir savikaina apskaičiuojama pritaikant visų į tą UBR patenkančių vandens tiekimo įmonių kainų ir savikainų svertinį vidurkį.

Aplinkos apsaugos sąnaudos per valstybinių gamtos išteklių ir aplinkos teršimo mokesčius įtraukiamos į sąnaudų susigrąžinimo mechanizmą. Kiek šių mokesčių tarifai atspindi tikrąsias aplinkos apsaugos išorines sąnaudas – nemažo mokslinio tyrinėjimo objektas, tačiau šiame etape laikome, kaip jau buvo ne kartą minėta, kad per šiuos mokesčius išorinės aplinkos apsaugos sąnaudos į sąnaudų susigrąžinimo mechanizmą įtrauktos.

4.3.2. Pramonė

Yra dvi pagrindinės priežastys, dėl kurių sąnaudų susigrąžinimas pramonės sektoriuje gali būti neviseškas. Tai subsidijos ir tikrosios vandens ištekliams daromos pramonės taršos neatspindėjimas mokesčių už valstybinius gamtos išteklius ir už taršą tarifuose.

Pramonės įmonės paprastai finansuoja investicijas į vandens sektorių savo nuosavomis lėšomis ir bankų kreditais. Subsidijų vandens sektoriui pramonės įmonėse Lietuvoje suteikiama nedaug.

Kaip parodyta 3.3. skyrelyje, vieninteliu šaltiniu, galinčiu turėti reikšmės sąnaudų susigrąžinimo vertinimui, yra Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondo (toliau - LAAIF) teikiamos subsidijos.

Iš maždaug 13 mln. litų, gaunamų į LAAIF per metus tik apie 1 mln. buvo skirta subsidijų pramonės ir statybos įmonėms vandens sektoriui 2008 metais ir apie 1,7 mln. - 2007-ais. 2009 metais, pablogėjus finansinei padėčiai, vandens sektoriui finansuoti iš pramonės įmonės buvo priimta ir patvirtinta tik viena paraiška.

Turint galvoje, kad pramonė sukuria daugiau nei 20 mlrd. litų pridėtinės vertės, 1-2 mln. litų (tiek subsidijų buvo išduota „geresniais“ 2007-2008 metais) „internalizavimas“ arba, kitais žodžiais tariant, įtraukimas į teršėjo sąnaudas, neturi įtakos sąnaudų susigrąžinimo pramonėje lygiui.

Kol kas nėra patikimų duomenų teigti, kuri pramonės įmonė ir kiek yra atsakinga už tam tikrų pavojingų medžiagų patekimą į upes. Todėl pramonės sektoriui tenkančių papildomų priemonių sąnaudų, jei tokių būtų, negalime prilyginti šiuo metu esančios šios rūšies „išorinės“ taršos sąnaudoms³.

Laikantis anksčiau išsakytos prielaidos, kad mokesčiai už taršą ir valstybinius gamtos išteklius atspindi išorines aplinkos apsaugos sąnaudas, galima teigti, kad sąnaudų susigrąžinimas pramonės sektoriuje lygus 100 proc..

³ Mūsų ekonominėje sistemoje aplinkos būklės blogėjimas traktuojamas kaip „išorinės sąnaudos“. Išorinės sąnaudos atsiranda, kai tam tikras vieno individo ar grupės veikimas ar neveikimas turi žalingą poveikį kitiems individams ar grupėms. Teršimas yra negatyvios „išorinės sąnaudos“. Jei, pavyzdžiui, gamykla nevalytomis nuotekomis užteršia upę, žemiau esantys upės vandens naudotojai patiria sąnaudas dėl sveikatos pablogėjimo ar dėl vandens valymo. Taip pat kitose ekonomikos srityse kartais naudojamas ir „išorinių sąnaudų“ angliškas atitikmuo „eksternalitetas“: Eksternalitetas (angl. externality) – sąvoka, reiškianti išorinį poveikį, t. y. dėl kokio nors veiksmo ar proceso atsirandantys su tuo veiksmu ar procesu nesusijusių dalyvių nauda arba nuostolis.

4.3.3. Žemės ūkis

Žemės ūkio sąnaudų susigrąžinimo lygiui skaičiuoti tokio pat būdo, kaip viešajam sektoriui, pritaikyti negalima. Žemės ūkis nėra svarbus tiesioginis vandens naudotojas Lietuvoje ir tuo pačiu Lielupės UBR. Sąnaudų susigrąžinimo vertinimui svarbi pasklidoji žemės ūkio tarša, kuri nėra niekaip įtraukiama į vandens ar kokią kitą kainą.

Kadangi aplinkos, išteklių bei kitas sąnaudas konkrečiai dėl žemės ūkio poveikio įvertinti yra labai sudėtinga (nėra jokių tyrimų bei duomenų apie tai, kiek žemės ūkio tarša sumažina vandens telkinių „vertę“), galima taikyti kitą metodą taršos dydžiui nustatyti. Šiuo atveju reikėtų daryti prielaidą, jog šios „išorinės“ sąnaudos yra apytiksliai lygios taršos iš žemės ūkio panaikinimo sąnaudoms.

Jei iki 2015 metų, kai reikia pasiekti gerą vandens telkinių būklę, ta žemės ūkio tarša, kuri įtakojo prastesnę nei gera vandens telkinių būklę, panaikinama, galima sakyti, jog sąnaudos susigrąžinamos 100 procentų. Jei dėl tam tikrų priežasčių gera būklė nepasiekama, tų priemonių, kurias dar reikia įgyvendinti norint tokią būklę pasiekti, sąnaudų dalis palyginti su visomis sąnaudomis, prilyginama sąnaudų nesusigrąžinimo procentui.

Žemės ūkio taršos mažinimo priemonės, parinktos, taikant efektyvumo kriterijus, detalai aprašytos visų trijų UBR Valdymo planų Priemonių programose ir atitinkamame priede.

Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad dalis žemės ūkio kilmės taršos yra praeities tarša, kurios pačios masto ir kaltininkų nustatyti praktiškai neįmanoma. Šis žemės ūkio, kaip sektoriaus, vandens naudojimo aspektas nėra įtraukiamas į sąnaudų susigrąžinimo nagrinėjimą ir todėl dalis reikalingų taršai mažinti sąnaudų nėra „internalizuojama“, t.y. neįtraukiama į jokias mokėjimo už vandens išteklius kainas.

4.4. SĄNAUDŲ SUSIGRĄŽINIMO LYGIS LIELUPĖS UBR

Į kainas, mokamas už vandens išteklių suteikiamas paslaugas, reikia įtraukti visas finansines ir visas „išorines“ aplinkos sąnaudas. Pastarosios, kaip apibūdinta aukščiau, „padengtos“ mokesčių už valstybinius gamtos išteklius ir mokesčių už aplinkos teršimą tarifais. Skaičiuojame sąnaudų susigrąžinimo lygį viešajame vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektoriuje ir žemės ūkyje. Pramonės sektoriuje, kaip parodyta aukščiau, 5.3.2. skyrelyje, sąnaudų susigrąžinimas lygus 100 procentų.

4.4.1. Viešasis sektorius

Lielupės UBR yra septynios pagrindinės vandens tiekimo įmonės, kurių duomenis naudojome sąnaudų susigrąžinimo lygiui skaičiuoti.

Apskaičiuota, kad šiuo metu viešojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektoriaus sąnaudų susigrąžinimo lygis Lielupės UBR prilygsta maždaug 87% sąnaudų.

4.5 lentelė. Lielupės UBR vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sąnaudų susigrąžinimo lygis atskirose vandens tiekimo įmonėse, 2008 ir 2009, proc.

Bendros vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sąnaudos	Vandens tiekimo įmonė							Lielupės UBR
	1	2	3	4	5	6	7	
2008	75	92	99	95	72	69	66	80
2009	85	83	103	99	97	83	71	87

Šaltinis: Eksperto skaičiavimas pagal vandens tiekimo įmonių kainų ir savikainų duomenis

4.4.2. Žemės ūkis

Lielupės UBR taršos iš žemės ūkio panaikinimo sąnaudos pirmajame priemonių programos įgyvendinimo etape sudarys apie 11,15 mln. litų išlaidų kiekvienais metais iki 2015-ųjų. Šių sąnaudų dalis – 140 tūkst. Lt – tai kontrolės išlaidos, tenkančios valstybei. Patys ūkininkai turėtų finansuoti 3,45 mln. litų. Šios žemės ūkio taršos mažinimo priemonės panaikintų žemės ūkio taršą daugelyje vietovių, kur tokia tarša yra reikšminga.

Tačiau kai kur vandens telkiniai yra jautresni žemės ūkio taršai dėl natūralių gamtos sąlygų – mažo nuotėkio ir pan. Tokiais atvejais tarša iš žemės ūkio gali būti reikšminga, net jei apkrovos neviršija leistinų normų (yra ne didesnės, nei kitose vietovėse, kur tarša iš žemės ūkio nėra reikšminga). Tokias papildomas išlaidas taršai mažinti siūloma prisiimti valstybei (per ūkininkų rėmimo programas) ir jų reikėtų Lielupės mažųjų intakų ir Mūšos pabaseiniuose. Jos prilygsta 7,56 tūkst. litų arba 69 procentams visų reikalingų sąnaudų taršai mažinti (11,01 mln. litų be kontrolės išlaidų). Tai reiškia, jog „teršėjas moka“ principas būtų įgyvendintas visuose pabaseiniuose su 31,4 proc. sąnaudų susigrąžinimu, kadangi 69 proc. reikalingų sąnaudų valstybė dengtų subsidijomis.

Tačiau tai tik „a priori“ vertinimas, ir 2015 metais, įvertinus, kiek ūkininkai ir valstybė iš tikrųjų prisidėjo prie priemonių įgyvendinimo, bus galima nustatyti to meto sąnaudų susigrąžinimo žemės ūkyje lygį.

4.5. **SĄNAUDŲ SUSIGRĄŽINIMO LYGIS VENTOS UBR**

4.5.1. Viešasis sektorius

Ventos UBR yra penkios vandens tiekimo įmonės, kurių duomenis naudojome sąnaudų susigrąžinimo lygiui skaičiuoti.

Šiuo metu viešojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektoriaus sąnaudų susigrąžinimo lygis Ventos UBR prilygsta maždaug 93% sąnaudų.

4.6 lentelė. Ventos UBR vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sąnaudų finansinis susigrąžinimo lygis atskirose vandens tiekimo įmonėse, 2008 ir 2009, proc.

Bendros vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sąnaudos	Vandens tiekimo įmonė					Ventos UBR
	1	2	3	4	5	
2008	80	66	94	90	73	85
2009	98	76	93	97	83	93

Šaltinis: Eksperto skaičiavimas pagal vandens tiekimo įmonių kainų ir savikainų duomenis

4.5.2. Žemės ūkis

Ventos UBR taršos iš žemės ūkio panaikinimo sąnaudų suma pirmajame priemonių programos įgyvendinimo etape sudarys apie 3,511 mln. litų išlaidų kiekvienais metais iki 2015-ųjų. Šių sąnaudų dalis – 59 tūkst. Lt – tai kontrolės išlaidos, tenkančios valstybei. Patys ūkininkai turėtų finansuoti didžiąją dalį šių sąnaudų – 3,44 mln. litų. Šios žemės ūkio taršos mažinimo priemonės panaikintų žemės ūkio taršą tose vietovėse, kur tokia tarša yra reikšminga. Kadangi šiame UBR nėra vandens telkinių, kuriuose reikėtų dar papildomų priemonių, finansuotinių valstybės lėšomis, tai tikimasi, jog „teršėjas moka“ principas bus įgyvendintas ir sąnaudų susigrąžinimas bus užtikrintas 100 proc. iki 2015 metų, jei, žinoma, nustatytos priemonės bus įgyvendintos.

Tačiau tai tik „a priori“ vertinimas, ir 2015 metais, įvertinus, kiek ūkininkai iš tikrųjų prisidėjo prie priemonių įgyvendinimo, bus galima nustatyti to meto sąnaudų susigrąžinimo žemės ūkyje lygį.

4.6. SAŃAUDŲ SUSIGRĄŽINIMO LYGIS DAUGUVOS UBR

4.6.1. Viešasis sektorius

Dauguvos UBR yra dvi vandens tiekimo įmonės, kurių duomenis naudojome sąnaudų susigrąžinimo skaičiavimui.

Šiuo metu viešojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektoriaus sąnaudų susigrąžinimo lygis Dauguvos UBR prilygsta maždaug 78% sąnaudų.

4.7 lentelė. Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sąnaudų finansinio susigrąžinimo lygis dvejose pagrindinėse Dauguvos UBR vandens tiekimo įmonėse, proc.

Bendros vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sąnaudos	Vandens tiekimo įmonė		Dauguvos UBR
	1	2	
2008	62	81	77
2009	84	77	78

Šaltinis: Eksperto skaičiavimas pagal vandens tiekimo įmonių kainų ir savikainų duomenis

4.6.2. Žemės ūkis

Dauguvos UBR žemės ūkio taršos panaikinimo sąnaudų suma pirmajame priemonių programos įgyvendinimo etape sudarys apie 534 tūkst. litų išlaidų kiekvienais metais iki 2015-ųjų. Šių sąnaudų dalis – 8 tūkst. Lt – tai kontrolės išlaidos, tenkančios valstybei. Patys ūkininkai turėtų finansuoti didžiąją dalį šių sąnaudų – 526 tūkst. litų. Šios žemės ūkio taršos mažinimo priemonės panaikintų žemės ūkio taršą tose vietovėse, kur tokia tarša yra reikšminga. Kadangi šiame UBR nėra vandens telkinių, kuriuose reikėtų dar papildomų priemonių, finansuotinių valstybės lėšomis, tai tikimasi, jog „teršėjas moka“ principas bus įgyvendintas ir sąnaudų susigrąžinimas bus užtikrintas 100 proc. iki 2015 metų, jei, žinoma, nustatytos priemonės bus įgyvendintos.

Tačiau tai tik „a priori“ vertinimas, ir 2015 metais, įvertinus, kiek ūkininkai iš tikrųjų prisidėjo prie priemonių įgyvendinimo, bus galima nustatyti to meto sąnaudų susigrąžinimo žemės ūkyje lygį.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Kaip parodė sąnaudų susigrąžinimo viešojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo, pramonės ir žemės ūkio sektoriuose analizė, teisinė bazė sąnaudų susigrąžinimui yra pakankama. Tačiau yra pora diskusinių klausimų, kuriuos siūloma aptarti jau sukurtoje neformalioje Aplinkos ministerijos, Lietuvos savivaldybių asociacijos, Lietuvos vandens tiekėjų asociacijos ir Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos darbo grupėje vandentvarkos plėtrai koordinuoti. Tai 1) iš gaunamų subsidijų sukurto turto įtraukimas į amortizacinių atskaitymų sistemą bei 2) Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo kainų skaičiavimo metodikoje nusidėvėjimo procento priklausymas nuo turimos infrastruktūros pajėgumų panaudojimo. Pastaroji nuostata gali reikšti, kad nepakankamai lėšų atidedama naujos infrastruktūros įsigijimui senajai nusidėvėjus, o tai menkina sąnaudų susigrąžinimo principo įgyvendinimą.

Pradinė schema, kurią būtų galima naudoti svarstant sąnaudų susigrąžinimo skaičiavimo mechanizmą minėtoje darbo grupėje, pateikiama žemiau.

2. Apskritai Lielupės, Ventos ir Dauguvos UBR sąnaudų susigrąžinimo lygis (neįskaitant subsidijų) viešojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo, o ypatingai pramonės sektoriuose yra neblogas – Lielupės UBR sąnaudos susigrąžinamos atitinkamai viešojo vandens tiekimo ir pramonės sektoriuose 87 ir 100 proc., Ventos – 93 ir 100 proc., o Dauguvos – 78 ir 100 proc. Žemės ūkyje Ventos ir Dauguvos UBR-uose tikimasi pasiekti 100 proc. sąnaudų susigrąžinimą. Lielupės UBR praktiškai dėl lėšų stygiaus sąnaudų susigrąžinimas įvertintas tik 31 proc..

Pagrindinė priežastis (neįskaitant aukščiau minėto subsidijų klausimo) nevisiškam sąnaudų susigrąžinimui viešojo vandens tiekimo sektoriuje yra vėlavimas priderinti vandens kainas prie didėjančių sąnaudų.

3. Ekonominių sąnaudų susigrąžinimo lygiui viešajame sektoriuje įtakos turi turėti aplinkos sąnaudų atspindėjimo vandens kainoje procentas. Dėl to, jog Lietuvoje ribinių sąnaudų aplinkos taršai mažinti nėra nustatyta ir nežinome tikrųjų „idealių“ aplinkos teršimo mokesčio dydžių, darome prielaidą, jog esantys gamtos išteklių bei aplinkos teršimo mokesčiai atspindi žalą, daromą vandens ištekliams.

4. Sąnaudų susigrąžinimo lygis vertintas laikantis tam tikrų prielaidų. Be abejo, lieka tam tikrų bent teoriškai pripažįstamų spragų, kurios neleidžia preciziškai įvertinti sąnaudų susigrąžinimo lygio.

Todėl būtina prisiminti ir taikyti visas įmanomas sąnaudų susigrąžinimą gerinančias priemones. Pastarųjų yra įvairių, pavyzdžiui, tarifų struktūros, atsiskaitymo, mokėjimų nustatymo, ryšių su vartotojais, institucinių struktūrų, ir, žinoma, paslaugų ir technologijų gerinimas. Taip pat labai svarbu laiku nustatyti naują vandens kainą.

Sąnaudų susigrąžinimo planavimas, be to, kad turi būti aišku, kokios tos sąnaudos ir kieno turi būti padengtos, turi apimti ir vartotojų sutikimo mokėti analizę; tinkamos institucinės struktūros nustatymą, kad būtų galima sistemą valdyti efektyviausiu būdu; reikiamų teisinių ir politikos, švietimo, gebėjimų gerinimo priemonių parinkimą ir pan.

Vandens išteklių valdymo strategijos turi siekti efektyvaus esamų lėšų panaudojimo ir papildomų lėšų pritraukimo.

Subsidijos paslaugų vartotojams turi būti paskirstomos taip, kad jokių būdu nemenkintų efektyvaus vandens išteklių naudojimo siekiamybės ir nesiųstų klaidingų ekonominių signalų į rinką.

Netechniniai dalykai vaidina labai svarbų vaidmenį nustatant eksploatacinių sąnaudų efektyvumą. Norint efektyviai valdyti paslaugą, reikalingi tinkami valdymo gebėjimai, ypač susiję su biudžetu, sąskaitų rengimu, surinkimu, išlaidų ir pajamų fiksavimu, monitoringu, baudų sistemos sukūrimu. Todėl valdymo gebėjimų įvertinimas yra esminis dalykas. Daugeliui savivaldybių dar trūksta finansinio valdymo gebėjimų, kurie būtini organizuojant, įgyvendinant ir efektyviai kontroliuojant sąnaudų susigrąžinimo sistemą. Atsakingas personalas turi išmanyti kaip įvertinti būsimas pajamas, kaip tvarkyti sąskaitas ir kitą finansinę informaciją, stebėti finansinę veiklą ir t.t.

Geros valdymo praktikos pasiekimas nereikia vien tik sąnaudų mažinimo kelių radimo, bet greičiau būdų, kaip pasiekti didžiausios naudos ir geriausių rezultatų turint ribotą vartotojo pasirengimą mokėti, išsiaiškinimą ir taikymą.

5. Apskritai, BVPD įvestos ekonominės analizės įgyvendinimo pirmosios pamokos ne tik Lietuvoje, bet ir kitose šalyse gali būti įvardintos taip:

- Pripažįstamas svarbus ekonominio vertinimo vaidmuo, bet nepakankamai suprantama jo atnešama pridėtinė vertė;
- Nėra aiškaus supratimo apie ekonominės ir finansinės analizės skirtumus;
- Praktiškai nėra aplinkos ar vandens ekonomistų atitinkamose valdžios institucijose;
- Kol kas nėra „geros praktikos“ pavyzdžių;
- Ne iki galo suprantama bendradarbiavimo tarp vandens sektoriaus ekspertų ir ekonomistų svarba;
- Ekonominės analizės politinis-ekonominis kontekstas yra per daug jautrus ir būtina depolitizuoti vandens paslaugų valdymą.